

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

CHUDOBA V NÁZORECH MLADÝCH LIDÍ
DIPLOMOVÁ PRÁCE

vedoucí práce:

PhDr. Ing. PAVEL NOVÁK

5.5. 2008

autor práce:

Bc. JANA ČERNÁ

THE POVERTY IN OPINIONS OF YOUNG PEOPLE

The poverty is a very comprehensive and complicated concept and it is considered to be behind one of the most serious problems of the globalized world today. Poverty can be conceptualized as an expression of extreme disparity because it distances specific sections of the population not only from the rich, but also from the rest of the population. At present, world disparity and poverty continue to grow and the split between wealth and poverty grows both globally and on a national scale.

This thesis is divided into two parts – theoretical and practical. The theoretical part limits itself to looking at basic terms e.g. poverty from a global perspective, types of poverty, its monitoring and measurement, disparity, unemployment, population groups at risk of poverty and social exclusion. The influence of social transfers in connection with poverty is also highlighted in the work. On the basis of the defined hypothesis other marginally mentioned key topics are included. These concern life values and the perceptions of young people, as well as the discrepancy between men and women in the biological, psychological and social fields.

The thrust of the thesis was to ascertain the perception of poverty in the minds of young people. The research was carried out at selected schools through the use of anonymous questionnaires. Each questionnaire contained ten questions.

The results of the research are presented in the chapter "Results" which forms the practical part of the thesis.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Chudoba v názorech mladých lidí vypracovala samostatně a použila jsem pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích dne

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji především PhDr. Ing. Pavlu Novákovi za odborné vedení a aktivní spolupráci při vypracovávání diplomové práce. Rovněž děkuji Mgr. Martině Ramešové, PhD. a Mgr. Romanu Biskupovi za poskytnutí odborných konzultací v oblasti statistiky.

V neposlední řadě děkuji ředitelům, pedagogům a studentům jednotlivých škol, na nichž byl výzkum realizován.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. SOUČASNÝ STAV.....	9
1.1. Chudoba.....	9
1.1.1. Chudoba z hlediska globálního	9
1.1.2. Chudoba v Evropské unii	10
1.1.3. Chudoba v České republice	11
1.2. Sociální nerovnost.....	12
1.2.1. Příjmová nerovnost	14
1.2.2. Nerovnost v bohatství	15
1.2.3. Nerovnost ve spotřebě a životním stylu	15
1.2.4. Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání	16
1.2.5. Nerovnost na trhu práce.....	16
1.2.6. Nerovnost životních podmínek a její rizika	17
1.3. Druhy chudoby.....	17
1.3.1. Statusová chudoba.....	17
1.3.2. Stará a nová chudoba.....	17
1.3.3. Skrytá a latentní chudoba.....	18
1.3.4. Relativní a absolutní chudoba.....	19
1.3.5. Objektivní a subjektivní chudoba	19
1.4. Možnosti monitorování chudoby	20
1.5. Měření chudoby.....	21
1.6. Sociální vyloučení a sociální deprivace.....	23
1.7. Nezaměstnanost.....	25
1.7.1. Politika zaměstnanosti.....	26
1.7.2. Druhy nezaměstnanosti	27
1.7.3. Nezaměstnanost v souvislosti s kvalifikací a znevýhodněním na trhu práce	30
1.7.4. Nezaměstnanost a chudoba	31

1.7.5. Nezaměstnanost a dávky sociálního zabezpečení.....	31
1.8. Skupiny obyvatel, ohrožených chudobou a sociální exkluzí	32
1.8.1. Staří lidé	32
1.8.2. Ženy	32
1.8.3. Děti	33
1.8.4. Lidé s tělesným a duševním handicapem	33
1.8.5. Etnické minority	33
1.8.6. Bezdomovci.....	34
1.9. Dávky sociálního zabezpečení.....	35
1.9.1. Životní a existenční minimum.....	35
1.9.2. Pomoc v hmotné nouzi.....	36
1.10. Efektivnost sociálních transferů.....	38
1.11. Mladí lidé, jejich životní hodnoty a postoje.....	40
1.12. Žena a muž – rozdíly biologické, psychologické a sociální	42
1.12.1. Gender.....	42
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	44
2.1. Cíl práce.....	44
2.2. Hypotézy	44
3. METODIKA	45
3.1. Použité metody a techniky sběru dat.....	45
3.2. Charakteristika výzkumného souboru.....	45
4. VÝSLEDKY	47
4.1. VÝSLEDKY A.....	48
4.2. VÝSLEDKY B.....	67
4.2.1. Chí-kvadrát test	67
4.2.2. Ověření Hypotézy 1	67
4.2.3. Ověření Hypotézy 2.....	70
5. DISKUSE.....	76
6. ZÁVĚR	83
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	85

8. KLÍČOVÁ SLOVA.....	89
9. PŘÍLOHY.....	90

ÚVOD

Chudoba je velmi komplexní a složitý pojem, a v současné době je považována za jeden z nejpálčivějších problémů globalizovaného světa.

Neexistuje správná či vědecká definice chudoby. Chudobu lze chápat jako výraz extrémní nerovnosti, respektive jako distanci určité části populace nejen od bohatých, ale i od celého zbytku populace. V současném světě se nerovnost i chudoba stále generují a roztržka mezi bohatstvím a chudobou narůstá jak v globálním, tak i v národním měřítku.

Dramatické rozdíly jsou především mezi vyspělými západními společnostmi a zeměmi třetího světa. I uvnitř třetího světa lze nalézt veliké rozdíly.

Zatímco extrémní chudoba ohrožuje lidi na životě, relativní chudoba, o níž se hovoří většinou v případě bohatých států včetně České republiky, způsobuje v nejhorším případě sociální deprivaci a vyloučení lidí ze společnosti.

Diplomová práce na téma „Chudoba v názorech mladých lidí“ je rozdělena do dvou částí.

V teoretické části se věnuji chudobě jako takové jak v globálním měřítku, tak na úrovni České Republiky. Rozlišuji několik druhů a konceptů chudoby a možnosti jejího monitorování a měření. V diplomové práci zmiňuji také sociální nerovnost, která s chudobou bezprostředně souvisí. Pozornost jsem věnovala skupinám osob, které jsou dle statistických zjištění z nějakého důvodu ohroženy chudobou a sociální exkluzí. V neposlední řadě se zabývám úlohou sociálního státu při redukci dopadů sociálních událostí, jako jsou různé mimořádné situace, nezaměstnanost a další. Neboť se v této diplomové práci zabývám názorem mladých lidí, ani tato skupina není opomenuta. Jsou zde specifikovány její hodnoty, ale také odlišnosti, které jsou pro tuto práci klíčovými.

Praktická část je věnována vlastnímu výzkumu. V souladu s názvem práce byly stanoveny dvě hypotézy. Výstupy z výzkumu uvádím v kapitole „Výsledky“.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1. Chudoba

1.1.1. Chudoba z hlediska globálního

Motivace západního světa pro boj s chudobou je převážně dvojího druhu: v důsledku ničivých světových válek 20. století vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci cítí spoluzodpovědnost. Velkým dílem přispívá i rozmach komunikačních technologií a celosvětové turistiky; proces globalizace vede ke zmenšení světa ve smyslu prostorovém i časovém. Díky tomu se pocit vzdálenosti mezi jednotlivými kontinenty a kulturami významně snižuje. Zadržují existují pro boj s celosvětovou chudobou pragmatické důvody: globální jevy, které s chudobou mají spojitost (přliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní a lokální terorismus), ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí. V neposlední řadě hrají roli i důvody ekonomické - rozvíjející se státy mohou představovat zájmové odbytiště výrobků vyspělých zemí. (22)

Předpověď pro přelom nového tisíciletí nepočítala se žádnou pozitivní změnou. Spíše se očekával nárůst bídy zejména v Africe, Latinské Americe a Karibské oblasti. Je to absolutní chudoba, pro kterou je charakteristický krutý nedostatek v uspokojování základních lidských potřeb, včetně jídla, kvalitní vody, hygienických zařízení, zdravotnictví, přístřeší, vzdělání a informací. Jejimi průvodními jevy jsou hlad, podvýživa, nemoci, vyšší úmrtnost, neadekvátní bydlení a nebezpečné životní prostředí. Bída v rozvojových zemích ohrožuje životy a zdraví celých populací. (9)

Extrémní chudobu lze označit za „chudobu, která zabíjí“. Naproti tomu mírná chudoba znamená, že základní potřeby naplněny jsou, avšak nedostatečně. Relativní chudoba je potom chápána jako příjem, který je pod stanovenou úrovní průměrného příjmu té které země. (26)

Za pojmem „hlad“ se skrývají strašlivé životní a bytové podmínky, nemoci, analfabetismus, agresivita, rozpad rodin, uvolnění společenských pout, ztráta perspektiv, neproduktivnost. Je to hranice mezi kulturou bídy a kulturou spotřeby, která

rozděluje svět. Můžeme ji ovšem nalézt i uvnitř rozvinutých (a také rozvojových) zemí. V rozvojových zemí se jedná o chudobu hromadnou a v průmyslově rozvinutých zemích hovoříme o vytváření enkláv uvnitř bohatství. (9)

1.1.2. Chudoba v Evropské unii

Chudoba v současné Evropě je většinou méně drastická a je méně na očích než chudoba v Africe, Latinské Americe či v Asii. Nejde o absolutní chudobu, spojenou se strádáním ohrožujícím samu existenci chudých. Chudoba je v Evropském prostoru především relativní. (9)

Chudý je podle evropských měřítek ten, jehož čistý měsíční příjem nedosahuje 60% mediánu (někdy průměrné mzdy) v dané zemi. Minimální mzda činí v současné době 8 000 Kč. Minimální mzdu upravuje zákoník práce a definuje ji jako nejnižší možnou odměnu, kterou zaměstnavatel musí poskytnout za vykonanou práci (viz Příloha 2). (17)

V politickém diskursu Evropy jsou společnosti obecně považovány za chudé, jestliže ve srovnání s průmyslově rozvinutými zeměmi v tomto regionu:

- ✓ Zdravotní stav občanů je horší a průměrná délka jejich života je kratší.
- ✓ Reálné výdělků jsou zde v průměru o více než polovinu nižší.
- ✓ Většinu jejich populace tvoří lidé, kteří nejsou schopni v rovnováze udržet své příjmy a výdaje nezbytné k uspokojení svých potřeb.
- ✓ Většina populace v nich žije pod nebo velmi blízko objektivní hranice chudoby, takže i malý růst cen může střední třídu přivést do stavu chudoby.
- ✓ Vysoká míra subjektivní chudoby. (9)

Zpráva OSN o sociální situaci ve světě roku 2005 mj. uvádí:

- ✓ Globalizace je doprovázena růstem nerovnosti mezi zeměmi i mezi lidmi uvnitř jednotlivých států.
- ✓ Celosvětovým problémem zůstává nezaměstnanost, v poslední době zejména nezaměstnanost mezi mladými lidmi.

- ✓ Miliony lidí zůstávají na hranici extrémní chudoby, přestože mají zaměstnání.
- ✓ Roste nerovnost v přístupu ke zdravotní péči a vzdělání.
- ✓ Násilí má často kořeny v nerovnosti.
- ✓ Lidé s postižením, starší osoby, mládež a původní obyvatelstvo jsou skupiny, které jsou často zcela vyloučeny z rozhodovacích procesů ve společnosti. **(26)**

Přestože se v Evropě nacházejí některé z nejvyspělejších zemí světa, je na kontinentu možné nalézt i řadu těch, které se potýkají s vysokou mírou chudoby. Snahy koncipovat společnou koordinovanou politiku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení v EU se objevily až v 90. letech. Jejím obsahem byl především boj proti nezaměstnanosti, respektive podpora zaměstnanosti ("from welfare to workfare"). **(22)**

V posledních letech byla v rámci EU rovněž zavedena otevřená metoda koordinace v oblasti boje proti sociálnímu vyloučení. V roce 2001 vydal Výbor pro sociální ochranu společná pravidla pro vydávání Národních akčních plánů proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2003 - 2005. Jednotlivé členské státy mají podle tohoto programu každoročně předkládat národní zprávy o postupu uvedených národních akčních plánů. **(22)**

1.1.3. Chudoba v České republice

Stejně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku došlo u nás v 90. letech k nárůstu počtu chudých lidí. S nástupem tržní ekonomiky vzrostla nezaměstnanost, přičemž sociální podpora ze strany státu se začala postupně ztenčovat. Zatímco celková životní úroveň většiny obyvatelstva stoupala, část obyvatelstva zaznamenala její pokles. V každém případě se ovšem tato „nová chudoba“ liší od chudoby v rozvojovém světě. Česká republika se připojila k iniciativě společné strategie boje proti sociálnímu vyloučení v EU. Chudobou jsou v ČR stejně jako jinde na světě nejvíce ohroženi nezaměstnaní, zdravotně postižení či chronicky nemocní, dále ženy, neúplné rodiny s dětmi, národnostní menšiny a venkovské obyvatelstvo. **(22)**

Většina domácností v Česku má každý měsíc problém vyjít se svým příjmem. Lidé sami sebe nejčastěji řadí do kategorie: nejsem ani chudý, ani bohatý. Když už se ale mají rozhodnout, označí se spíše za domácnost chudou. Lidé, kteří svou životní

úroveň nevnímají jako dobrou, nejčastěji tvrdí, že jim nezbyvají žádné peníze na spoření ani na nákup zdravějších a kvalitnějších, a tedy dražších potravin. (21)

Většina českých měst se potýká s fenoménem nové chudoby. Část jejich obyvatel se propadla do takové chudoby a sociálního vyloučení, že jsou na první pohled rozeznatelní od ostatních občanů měst. Mají nálepku nepřizpůsobivých a nepracovitých lidí, nebo dokonce kulturně odlišné, specifické skupiny. Tato skupinová nálepka jim je přisouzena bez ohledu na jejich osobní vlastnosti, schopnosti a dovednosti. Nejviditelnější jsou, pokud žijí pohromadě v odloučených lokalitách nebo jsou nositeli nějakého snadno rozpoznatelného vnějšího znaku (to se týká například barvy pleti u Romů). Sociálně vyloučení lidé však žijí také v jednotlivých chudinských domech či ubytovnách, ale i osamoceně, někdy v bezdomoví uzavření před společností. (16)

1.2. Sociální nerovnost

Sociologie chápe sociální nerovnost buď jako nezbytný důsledek společenského života, nebo ji považuje za důsledek určitého uspořádání společnosti. Například podle marxismu je sociální nerovnost charakteristikou třídních společností. Je především nerovností majetku a vzniká na základě instituce soukromého vlastnictví výrobních prostředků, která staví hrstku jejich vlastníků proti většině těch, kdo vlastní jen svoji pracovní sílu. Sociální nerovnost se realizuje v mnoha sférách sociálního života. Základní typy nerovnosti jsou nerovnost třídní a statusová. S nimi souvisejí nerovnosti v příjmech a majetku (bohatství), a také v moci, privilegiích a prestiži (statusu). Diskuse o nerovnosti a rovnosti přirozeně nacházíme již v protosociologickém myšlení hluboko v lidské historii. (9)

Křesťanská Evropa akceptovala stavovskou nerovnost na zemi, kde byla hierarchie společnosti dána principem reprezentace, kdy moc a privilegia každého byla odvozená z moci a privilegií toho, koho reprezentoval. Nerovnost byla ve středověké společnosti založena více na stavovských výsadách než na vlastnictví a byla považována za výraz a součást božího řádu. Šlo tedy spíše o nerovnost původu než o nerovnost majetku a příjmu. Hlavní výhody sociální stratifikace, totiž privilegia, moc a prestiž, byly do velké míry určeny při narození a fixovány jako legální nerovnosti.

Teprve industrializace uvolnila tradiční hierarchické struktury a dynamizovala mezilidské vztahy. Třídní stratifikace se od stavovské liší původem, ale i možnostmi, které před lidmi otevírá. Pozice v ní již není „fatálně“ dána při narození, ale odvozuje se od úlohy a úspěšnosti jedince v procesu práce, produkce a obchodu. To umožňuje mobilitu v pozicích jak uvnitř jednotlivých tříd, tak i mezi třídami. (9)

Především jde o vlastnost sociálního systému. Ten má tendenci své sociální pozice, z nichž každá je spojena s určitou mocí a prestiží, hierarchicky uspořádat. Ve druhém případě to znamená, že nerovnost jedinců a sociálních skupin plyne více z povahy jimi aktuálně zastávané pozice než z jejich osobních vlastností. Obě hlediska se kombinují, neboť určité pozice umožňují větší kultivaci lidského kapitálu než jiné. Rovnost či nerovnost mohou být sdíleny na základě připsaného, ale dnes častěji získaného statusu. Již Linton (1936) rozlišoval status připsaný, daný narozením – pohlaví, věk, příbuzenské vztahy, sociální třída a status dosažený na základě úsilí a schopností jedince. (9)

Sociální struktura představuje skladbu, rozdělení, diferenciaci společnosti podle určitých znaků. Složení společnosti může být výrazem rozdělení (diferenciace) společnosti podle různých znaků, které mohou vytvářet tzv. horizontální nebo vertikální strukturu. Horizontální struktura představuje rozdělení společnosti, které nevyjadřuje okolnost, že by některé sociální skupiny byly na společenském žebříčku výš nebo níž, že by byly lepší či horší. Horizontální strukturu vytváří zejména tzv. demografické znaky, např. pohlaví, věk, velikost trvalého bydliště, rodinný stav, způsob bydlení. (9)

Naopak vertikální strukturu společnosti tvoří znaky, které ze sociálních skupin vytváří žebříček, tzn. některé skupiny jsou výš a některé níž. Znaky vertikální sociální struktury jsou např. majetek, moc, vzdělání, prestiž, privilegia atp.. Vertikální sociální struktura je výrazem vertikální sociální diferenciaci, kterou nazýváme sociální nerovností. (1)

Sociální nerovnost vytváří strukturu společnosti v podobě různých sociálních skupin. Každý člověk se během svého života stává členem různých sociálních skupin (rodina původu, manželství, vlastní rodina, októva A). Každý člen libovolné sociální skupiny v ní zaujímá určité místo, které se nazývá sociální pozice. Každá sociální

pozice se vyznačuje různými charakteristickými znaky. Nejčastěji bývají uváděny majetek, moc, prestiž (úcta, vážnost), privilegia. Význam pozice, který jí členové skupiny přikládají, se nazývá sociální status. Ke každé pozici se váže určitý způsob myšlení, jednání a chování jejího nositele, který je navíc od ostatních členů skupiny očekáván a kontrolními mechanismy vyžadován. Tomuto se říká sociální role. **(1)**

1.2.1. Příjmová nerovnost

Nejviditelnějšími formami nerovnosti jsou nerovnost bohatství a příjmu. Příjmem rozumíme peněžní částku, kterou jedinec získává s určitou periodicitou za nějaké své aktivity, dnes obvykle realizované na trhu práce nebo v nějaké souvislosti s tímto trhem práce. Může to být mzda, ale i renta, podíl na zisku, dividenda, či jiné platby (i dávky sociální podpory či dávky sociální péče). Majetek je pak suma všech materiálních (i nemateriálních) hodnot, k nimž má jedinec vlastnické právo. **(9)**

Nerovnosti v příjmech jsou dány sociální pozicí, ale mohou se jevit také jako nerovnosti dané etnickou příslušností, pohlavím, věkem a profesí. V těchto ohledech mohou být důsledkem diskriminace. Příjmy se mohou diferencovat i v závislosti na regionu, na typu a velikosti sídla (vyšší v hlavním městě a nižší v malých sídlech a ve venkovských oblastech). Nerovnost v příjmech může být dána také velikostí rodin a počtem osob s vlastním příjmem v rodině. Svou roli hrají i forma příjmu a jeho stabilita. Příjem jedince i rodiny může variovat v čase v závislosti na ekonomickém cyklu, životním cyklu, pohybu cen a inflaci, změnách velikosti rodiny apod. Stejně tak na něj mohou působit incidenty jako nemoc, rozvod, změna pracovního místa či jeho ztráta v nezaměstnanosti atd. Jedinci i rodiny se stávají chudými a bohatými na základě stability a změn svých příjmů. Mohou se však stát chudými i při stabilních příjmech, jestliže se celkově ve společnosti zvýší příjmy a výdaje. **(9)**

Statistická a sociologická data informují o prohloubení příjmové nerovnosti v uplynulých letech. Tento růst byl rychlejší v prvních reformních letech, kdy se náhle otevřely nové možnosti. Nejde jen o to, jak se mění celkové rozpětí výdělků, ale také o to, kdo na tomto pohybu vydělává a kdo ztrácí. Podle teorie lidského kapitálu je to vzdělání pracovníka a zkušenost, které významně určují produktivitu a determinují

výdělek. V tomto směru patřilo Československo k zemím s nejnižším ohodnocením vzdělání. (25)

Známou reprezentací míry nerovnosti v distribuci příjmů je tzv. Lorenzova křivka, popřípadě její číselný ekvivalent v podobě Ginino koeficientu (viz Příloha 3). Průběh Lorenzovy křivky, neboli její prověšení pod hypotetickou přímkou rovnosti, reprezentuje nerovnost distribuce ve společnosti. Čím je křivka prověšenější, tím je rozsah nerovnosti v dané společnosti (v daném období) větší. Její pomocí lze porovnávat rozsah nerovnosti v různých zemích nebo rozsah nerovnosti v jedné zemi v různých obdobích. Ginino koeficient je podíl plochy mezi Lorenzovou křivkou, hypotetickou přímkou a celkovou plochou pod hypotetickou přímkou rovnosti. Z toho plyne rozsah koeficientu, který je prakticky vždy nižší než 1. Čím je tento koeficient vyšší, tím větší rozsah nerovnosti ve společnosti existuje. (9)

1.2.2. Nerovnost v bohatství

Nerovnost v bohatství je pro koncept chudoby stejně významná jako nerovnost v příjmech. Bohatství vzniká akumulací příjmů všeho druhu nebo dědictvím. Mohou to být peněžní kapitál, úspory, hmotný majetek, pojistky, zboží různého typu, patentová práva, autorská práva. Sociální status, prestiž a moc, které jsou s bohatstvím spojeny, často závisejí na způsobu, jakým bylo vytvořeno. (9)

1.2.3. Nerovnost ve spotřebě a životním stylu

Příjmy a majetek mohou být investovány do životního standardu, do kultivace lidského kapitálu vlastníka a osob na něm závislých či jemu blízkých, do budoucích příjmů jakožto investice do výroby, do cenných papírů či do důchodového pojištění, do dobročinnosti a podpory aktivit jiných osob či organizací apod. Užití bohatství je spojeno se sociální, ekonomickou a politickou mocí a vlivem, ale také se životní úrovní a životním stylem. Nerovnost v příjmech a ve vlastnictví jde ruku v ruce s nerovností ve spotřebě. Nerovnost ve spotřebě spočívá ve ztíženém přístupu chudých ke statkům a službám, ale i v tom, že pro nejhudší vrstvy jsou některé služby nebo statky zcela nedostupné.

Není to pouze výše příjmu, která ovlivňuje úroveň a strukturu konzumu. Svůj vliv mají také profese a vzdělání, místo bydliště, etnická příslušnost, vzdělání, velikost rodiny, věk a věková struktura rodiny, osobní či skupinové standardy, hodnoty a vkus. Strukturu a úroveň konzumu ovlivňují i společenské aspirace a snaha manifestovat určitý status. Nerovnost ve spotřebě se netýká pouze hmotných statků, ale i těch nehmotných (zdravotní péče, rekreace, vzdělávání). (9)

1.2.4. Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání

Jedním z významných aspektů sociální nerovnosti je nerovnost ve vzdělání. Proto je často vzdělání úzce chápáno jako prostředek zrovnoprávnění. Univerzální vzdělání je považováno za významný nástroj společenského vzestupu, redukující nerovnost rozdělení bohatství a moci, neboť poskytuje mladým lidem dovednosti, schopnosti a znalosti potřebné k tomu, aby ve společenské struktuře zaujali hodnotnou pozici. Nerovnost vzdělání a obecněji kulturního kapitálu se ovšem zakládá především v rodinách – a to nejen schopností chudých rodin posílat své děti na kvalitní a tedy drahé školy, nejen jejich neschopností poskytnout svým dětem poznatkové zázemí a kulturní kapitál (knihovny, návštěvy kulturních akcí). (9)

Vzdělání patří mezi faktory, které nejsilněji ovlivňují výši mzdy zaměstnance v ČR. Mezi lety 1988 a 1996 se vliv stupně dosaženého vzdělání prudce zvýšil, což motivovalo občany k investicím do vzdělání. (25)

1.2.5. Nerovnost na trhu práce

Nerovné postavení osob na trhu práce plyne z jejich použitelnosti v produkci. Je to lidský kapitál, jehož velikost zařazuje jedince na trhu práce do výhodné či nevýhodné pozice a predestinuje ho k většímu či menšímu příjmu a k větší či menší jistotě zaměstnání. Lidský kapitál je spojován především se vzděláním. Nerovnost je také často spojena s diskriminací na trhu práce i s diskriminací obecně. Tato diskriminace se může týkat etnických skupin, žen, starých lidí, nekvalifikovaných osob apod. Nerovnost může být dána jak přímou diskriminací těchto osob – odmítáním zaměstnat osoby určitých charakteristik, jejich nižšími mzdami, snahou bránit jim v přístupu na školy atd., tak

diskriminací nepřímou – ignorováním jejich kulturních handicapů a neochotou pomoci jim tyto handicapy kompenzovat. (9)

1.2.6. Nerovnost životních podmínek a její rizika

Bohatství dosud umožňuje vyhnout se určitým rizikům: epidemiím, kriminalitě, vzpourám a devastovanému prostředí, a to prostorovým oddělením se nejen bohatých, ale i středních vrstev od chudiny. Horizontální stratifikace vede ke koncentraci chudých na určitá území, ke zhroucení či alespoň poklesu kvality infrastruktury těchto území. Trh s pozemky a byty tlačí chudé do nevýhodných lokalit, často s devastovaným životním prostředím. Lidé zde jsou ohrožováni i sociálními riziky, jako jsou vyšší pravděpodobnost ztráty zaměstnání a menší šance je získat, či pokles výdělků, kriminalita apod. Nejen lidé, ale i oblasti, ve kterých bydlí byly klasifikovány jako bohaté a chudé. Je to otázka prostředků, které jsou v nich k dispozici. Uvnitř regionů i uvnitř měst tak existují deprivované oblasti osídlené deprivovaným obyvatelstvem. Někdy se o nich hovoří jako o „kapsách chudoby“. (9)

1.3. Druhy chudoby

1.3.1. Statusová chudoba

Zkušenost se statusovou chudobou mají především osoby pohybující se na sekundárním trhu práce. Jde o osoby s nízkou kvalifikací a považované za nespolehlivé. Statusová chudoba je charakteristická pro osoby na trhu práce marginalizované a diskriminované. Jsou to nekvalifikovaní pracovníci, nezaměstnaní, příslušníci etnických menšin, staří lidé, mezi nimiž je chudoba nejpravděpodobnější. Na sekundárním trhu práce jsou nízké mzdy, vyšší riziko ztráty zaměstnání, špatné pracovní podmínky a žádná kariéra. (9)

1.3.2. Stará a nová chudoba

Stará, demografická, horizontální chudoba je nezávislá na trhu práce. Tato chudoba může být stavem či způsobem trvalé existence, ale rovněž existencionálním zážitkem určité etapy životního cyklu či jen krátkodobou životní epizodou (např. fáze životních

investic). Nová, vertikální chudoba je spojena s pozicí jedinců i celých sociálních kategorií na trhu práce.

V Evropě dominovala v poválečných letech stará chudoba. I dnes tvoří stará chudoba velkou část chudých. Jsou v ní zastoupeni nemocní a tělesně či duševně handicapovaní, osamělé matky s dětmi, důchodci a staří lidé či příslušníci etnických minorit, často imigranti. Dnes je v průmyslově vyspělých zemích Evropy chudoba spojena zejména s nedostatkem pracovních příležitostí a s dlouhodobou nezaměstnaností. Za základní rysy přesunu k nové chudobě jsou považovány:

- ✓ Růst nezaměstnanosti a nejistoty v zaměstnání, růst počtu nezaměstnaných, ale i prodlužování průměrné délky nezaměstnanosti, růst fragmentarizované zaměstnanecké kariéry.
- ✓ Rychle se zvyšující počet osob závislých na různých formách sociální pomoci jako důsledek šířící se dlouhodobé nezaměstnanosti.
- ✓ Vzrůstající počet rozsáhle zadlužených osob a domácností.
- ✓ Nárůst počtu dětí s jedním rodičem (znevýhodnění na trhu práce).
- ✓ Rostoucí počet bezdomovců.
- ✓ Růst počtu osob pohybujících se na sekundárním trhu práce.

Růst nezaměstnanosti je spojován na jedné straně s technickým rozvojem, který umožňuje nahradit živou práci technikou nejen v průmyslu, ale i ve službách. Na druhé straně s procesem globalizace ekonomiky. Zaměstnání však ne vždy chrání před chudobou. Jedná se tak o chudobu z nízkých příjmů, která bývá především spojována s uplatněním na sekundárním trhu práce. Mezi hlavní mechanismy udržující chudobu patří na jedné straně nedostatečný lidský kapitál chudých a na straně druhé nedostatečná poptávka po pracovních silách a diskriminace. (9)

1.3.3. Skrytá a latentní chudoba

Skrytá chudoba se vymyká pozornosti společnosti. Ta chudoba, která je viditelná, je pouze špičkou ledovce. Hovoříme – li o chudobě skryté, jde o chudé, kteří neuplatňují svůj nárok na dávky sociální pomoci ani sociální služby. Tato chudoba existuje jak v důsledku nekompetentnosti chudých (neznalost vlastních práv a neschopnost uplatnit je), tak i v důsledku jejich obav ze stigmatizace přijetím sociální pomoci atd.. Vedle

skryté chudoby existuje i chudoba latentní. Sociální transfer ovlivňuje značně rozsah chudoby. Můžeme hovořit o chudobě před tímto transferem a po sociálním transferu. Systém dávek sociální pomoci obvykle jedince či domácnost podrží nad hranicí sociálního minima, nezbaví je však chudoby. **(9)**

Celkový příjem domácnosti je zjišťován otázkami na různé typy příjmů, jejichž součet je přepočítáván s ohledem na velikost a strukturu domácnosti pomocí ekvivalenčních škál tak, jak jsou používány v členských zemích Evropské unie (ekvivalizovaný příjem). Rozlišuje se přitom příjem před sociálními transfery a příjem po sociálních transferech - rozdíl v počtu chudých zjištěných oběma způsoby představuje tzv. latentní chudobu. Latentní chudobu představují domácnosti, jenž by bez sociálního transferu byly chudé. **(6)**

1.3.4. Relativní a absolutní chudoba

Chudoba je vždy poměřována zejména vůči kvalitě života charakteristické v dané zemi. Relativní pojetí vymezuje chudobu porovnáním se standardy existujícími v dané společnosti. Je založena na porovnání standardu chudých a těch, kdo chudí nejsou. Relativní chudoba tedy představuje problém chudoby v bohaté, ale nerovnosti charakterizované společnosti. Základní potřeby jsou zde sice v celé populaci uspokojovány, ale část této populace je vyloučena z běžného spotřebitelského standardu společnosti, ve které žije, a tím i z dalších aktivit, které tento standard umožňuje. **(9)**

Horším stadiem chudoby je tzv. absolutní chudoba, o které hovoříme v případě, že se člověk dostane do stavu, kdy není schopen uspokojit své nejzákladnější potřeby, jako je zajištění potravy a ošacení. Tento druh chudoby může dojít až do stavu, kdy je ohrožen život takto postižené osoby.

Koncept absolutní chudoby není možný bez definice základních lidských potřeb a předpokládá jejich stálost v čase bez vztahu k sociálnímu okolí. **(23)**

1.3.5. Objektivní a subjektivní chudoba

Objektivní chudoba odráží společenský konsensus či politickou vůli k vynaložení určitých nákladů společnosti. Subjektivní chudoba odráží aspirace obyvatelstva a

deprivaci z pocitu jejich neuspokojení. Objektivní chudoba bude vždy výrazně méně početná než chudoba subjektivní. (9)

Objektivní vymezení chudoby je založeno na tzv. objektivních aspektech situace chudých. Objektivita v tomto smyslu znamená zejména to, že hranice chudoby je určena zvenčí.

Subjektivní vymezení chudoby je založeno na jejím pocíťování, na hodnocení vlastní životní zkušenosti. Spočívá v názorech a pocitech osob, kterých se týká. Subjektivní mínění osob, které se samy považují za chudé, bývá korelováno s jejich objektivními charakteristikami, jako jsou příjmy, velikost jejich rodiny atd. Do subjektivních konceptů chudoby se promítá nejen situace těch, kdo se za chudé považují, ale i jejich aspirace. Chudým se může cítit i ten, kdo jím podle stanovených „objektivních“ kritérií není. (9)

Za subjektivně chudé se ovšem považuje i řada osob, jež se jinak řadí do střední třídy. (6)

1.4. Možnosti monitorování chudoby

Monitorování chudoby je věcí jak stanovení konceptů, které mají být měřeny a způsobů, jak je měřit (jakou chudobu vlastně měřit a zda přímo či nepřímo), tak i výběru validních indikátorů (aby skutečně měřily to, co měřit mají) a jejich kombinace v indexech (aby postihly multidimenzionalitu chudoby). (6)

Chceme-li chudobu monitorovat, musíme vzít též v úvahu i takový významný atribut chudoby jako je délka jejího trvání. Chudoba může být klasifikována jako:

- situační:

Představuje zvláštní kategorii zejména subjektivní chudoby. Je založena na uvědomění si deprivace na základě nutnosti uspokojení nějaké potřeby, vzbuzení určité aspirace nebo výzvy nespílnitelného standardu (může být spojena se zahanbením). Subjektivní situační chudoba může být pocíťována například denně při nákupu potravin, měsíčně či kvartálně při nutných platbách, ročně například před Vánocemi (u domácností s dětmi též na začátku školního roku, před školním výletem apod.) nebo příležitostně při náhodných situacích.

- krátkodobá:
Bývá často spojena s životním cyklem (zakládání rodiny, narození dětí a jejich výchova do školního věku, ukončení ekonomické aktivity - starobní důchod) nebo nějakou životní událostí (úmrť v rodině apod.) či událostí, jež ovlivnila krátkodobě život jedince či jeho domácnosti (živelná katastrofa apod.).
- dlouhodobá:
Přetrvávající chudoba je definována jako podíl populace žijící v příjmové chudobě v době realizace panelu a současně i ve třech předcházejících letech.
- mezigenerační:
Zde jde o informaci, kterou mohou poskytnout jen retrospektivně kladené otázky. Přejodné stavy nouze i krátkodobé etapy nedostatku zdrojů vázané často na etapy životního cyklu nejsou tak závažné jako dlouhodobá chudoba. V ní se rozvíjejí životní strategie odlišné od těch, jež jsou běžné v hlavním proudu společnosti, a tato chudoba je také často sociálně děděna. (6)

1.5. Měření chudoby

Měřit chudobu znamená tedy především identifikovat chudé a zjistit jejich podíl v populaci. Děje se tak z analytických, ale zejména z administrativních důvodů. Je třeba identifikovat ty, kdo mají oprávnění pro příjem sociálních dávek, a určit náklady, které si redistribuce příjmů prostřednictvím těchto dávek vyžádá. Základem měření chudoby je její konceptualizace, měříme nikoliv chudobu jako takovou, ale určitý konstrukt - koncept chudoby. Míry chudoby, které na těchto konceptech je možné vymezit, mohou být z formálních a analytických hledisek rozlišovány jako míry:

- ✓ přímé (nedostatek statků a deprivace z toho plynoucí)
- ✓ nepřímé (nedostatek příjmů k pořízení si těchto statků)
- ✓ objektivní (chudý je ten, kdo splní určitá kritéria, například domácnost, která vydává ze svého příjmu více jak 30% na potraviny - tak se například měří oficiálně chudoba v USA)
- ✓ subjektivní (jsou reflexí samotných subjektů, chudý je ten, kdo se za chudého považuje)

Subjektivní míry chudoby, které zachycují reflexi vlastní situace konkrétními subjekty, variují od prostého dotazu typu „Cítíte se být chudou rodinou, respektive chudou domácností či chudým jedincem?“ přes požadavek, aby se člověk situoval na kontinuální škále různého rozsahu s póly chudoba a bohatství či různé indexy deprivace.

Tyto míry nevypovídají ani tak o konkrétním stavu člověka jako spíše o pocitech, jež tento stav doprovázejí. Jejich problémem je nejen značná variabilita a často malá korespondence mezi „objektivním“ stavem a pocity, které se ho týkají, ale i fakt, že o těchto pocitech nelze dosáhnout ve společnosti takového konsenzu jako o „objektivních“ . (12)

Určitý počet osob, jež jsou klasifikovány dle objektivních kritérií jako chudé, se chudými být necítí (chyba I. typu). Příčin může být více. Tito lidé se tak například mohou vyhýbat stigmatizaci a frustraci nebo nemusí mít vysoké ambice či jim mohou (díky sociální izolaci a životě v homogenním chudém prostředí) chybět aspirace apod. Nebo jsou jejich aspirace nízké jako výraz „realistické“ adaptace na malé dostupné příležitosti. Nakonec může být jejich chudoba zvoleným způsobem života (například dobrovolně skromný), a proto není jako chudoba vnímána. Naopak, určitý počet osob, které dle objektivních kritérií chudými nejsou, se chudými cítí (chyba II. typu). Například proto, že svoji situaci srovnávají se situací úspěšnějších osob ze své vlastní či referenční třídy, vrstvy, skupiny, komunity atd.

Pocit chudoby je nejjednodušší subjektivní mírou, která může ovšem nabývat řadu různých forem. (12)

Subjektivní hranice chudoby jsou pokusem najít v příjmech domácností určitou úroveň příjmů, jež jsou minimálními příjmy dostatečnými k tomu, aby se „domácnost necítla být chudou“. Existuje několik verzí subjektivní hranice chudoby podle různých modelů použitých k jejímu odvození. Nejznámější ze subjektivních hranic chudoby jsou SPL (Subjective Poverty Line) a CSP (The Centre for Social Policy Poverty Line), popřípadě LPL (Leyden Poverty Line). „Subjective Poverty Line“ (SPL) je založena na názoru domácností o své vlastní příjmové situaci. V dotazníkovém šetření se klade otázka po „absolutně minimální výši příjmu, který dané domácnosti umožňuje uspokojit základní potřeby“ (Minimum Income Question - MIQ). (12)

1.6. Sociální vyloučení a sociální deprivace

Termínu chudoby je také používáno k popisu deficitu kontroly nad obvyklými zdroji nutnými k udržení určité úrovně sociální participace. V tomto ohledu souvisí koncept chudoby se širšími koncepty deprivace a sociálního vyloučení, které berou v úvahu její jednotlivé dimenze. **(12)**

Mezi příčiny sociálního vyloučení se mohou zařadit i diskriminace obecně a diskriminace na trhu práce specificky, selhávání mechanismů inkluze a integrace, nezamýšlené efekty sociální politiky a nesoulad mezi oprávněními a povinnostmi. Stejně jako chudoba, může být i sociální vyloučení přenášeno z generace na generaci v procesu sociální reprodukce. Sociální vyloučení dospělých může mít kořeny v jejich dětství. **(5)**

Sociálně vyloučení jedinci jsou jedinci, kteří jsou obyvateli (občany) dané společnosti, ale z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují. **(5)**

Tito lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před komplexem problémů, přičemž mnohý z těchto problémů by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem. Lidé upadají do začarovaného kruhu problémů, přičemž jim není jasné, který z nich je třeba řešit jako první. **(16)**

Deprivace může být definována jako stav pozorovatelného a prokazatelného znevýhodnění ve vztahu k lokální komunitě či širší společnosti nebo národu, k nimž jedinec, rodina nebo skupina náleží. Být chudý tedy ve většině případů znamená být deprivován. Život v chudobě bývá popisován jako permanentní deprivace. Deprivace představuje nejen fyzické či psychické strádání, ale nedostatek něčeho, co je v daném společenství považováno za nadhodnotu. Deprivovaní lidé klesají pod životní standard ve stravování, vybavení domácnosti, povaze a podmínkách práce, charakteru životního prostředí a lokalizace bydliště, rekreaci, trávení volného času, přístupu ke vzdělání apod. Ve společnosti, kde se téměř všechny statky a služby kupují, bývá deprivace způsobena především nedostatečnými příjmy získávanými především na trhu práce, ale také plyne z nedostatku zdrojů. **(9)**

Chudoba nepředstavuje jednoduchou deprivaci, ale celý soubor důležitých deprivací. Je vymezena řada faktorů spojených s chudobou:

1. Silný nedostatek fyzického komfortu
 - hlad
 - nevhodné obydlí
 - nepříjemné sousedství
 - nepříjemné prostředí v práci
 - šatník
2. Nedostatek zdraví
 - vysoká pravděpodobnost krátké délky života
 - vysoká frekvence onemocnění
 - chronická onemocnění
 - trvalá fyzická či mentální neschopnost
3. Nedostatek bezpečí a jistoty
 - nejisté bydlení
 - nejisté sousedství
 - nedostatečná ochrana před ztrátou majetku
 - nebezpečné pracovní prostředí
 - nezdravé ovzduší či závadná voda
 - nedostatečná ochrana před poklesem reálného příjmu
4. Nedostatek „welfare values“
 - osobně neakceptovatelný poměr výdělku k celkovému příjmu
 - stigmatizující forma finanční závislosti
 - neschopnost udržet si sociálně ceněné funkce
 - nedostatek kvalitního vzdělávání
 - nízké sebehodnocení a sebedůvěra
 - nízké aspirace na socioekonomickou mobilitu
 - určité formy nestability rodiny
5. Nedostatek úcty
 - omezení ekonomických a sociálních příležitostí a aktivit

- vyloučení z participace na politickém procesu
- šikanování a křivdy
- nedostatek sociálně ceněných dovedností
- nedostatek kvalitního vzdělávání
- sociálně stigmatizující formy finanční závislosti
- nevlastnictví symbolů středně vysokého sociálního statusu **(9)**

Deprivace je obecnější koncept než chudoba. Řada studií ovšem chápe chudobu právě jako deprivaci, a to nejčastěji jako multidimenzionální deprivaci. Nejznámějším výrazem přesvědčení o multidimenzionalitě chudoby je index deprivace, který konstruoval Townsend [1987].

Index deprivace, jež byl vymezen touto absencí či neschopností Townsend koreloval s příjmem a odvodil tak hranici chudoby jako bod, v němž začíná hodnota tohoto indexu deprivace růst neproporciálně (rychleji) ve srovnání s poklesem příjmu. Svým způsobem jsou indexy deprivace současně i indikátory sociálního vyloučení, přinejmenším vyloučení z určitého standardu komfortu obvyklého v dané společnosti, ale při zahrnutí položek zjišťujících sociální deprivaci i z obvyklé participace na společenském životě. **(12)**

Townsendův index deprivace je postaven na relativním konceptu chudoby, jež zahrnuje nejen fyziologické, ale i sociální potřeby a spojuje subjektivní kritéria s objektivními. Stejně je tomu například v případě konceptu akumulace deprivace, jež spojuje deprivaci ve zdrojích a deprivaci v životním způsobu nebo v případě konceptu tzv. skutečné chudoby („truly poverty“), který používá k identifikaci chudoby současně jak kritéria deprivace, tak i kritéria konsenzuální hranice chudoby. „Skutečně chudými“ jsou ti, jejichž příjem je pod konsenzuální hranicí chudoby a zároveň jsou chudými i podle dosaženého skóre v subjektivním indexu deprivace. **(12)**

1.7. Nezaměstnanost

Tradičně se v naší civilizaci předpokládá, že práce má vysokou hodnotu sama o sobě a i hodnotu instrumentální (odvozuje se z ní sociální status a životní úroveň, ale jsou s ní spojena i mnohá oprávnění vztahovaná k sociálnímu státu). Protože je placená práce

považována za významnou hodnotu a na nezaměstnané se část společnosti dívá s jistým despektem (jsou podezíráni, že nechtějí pracovat nebo investovat do svého lidského kapitálu, což by jim mělo práci zajistit), nemít práci by mělo být zdrojem frustrace a anomie nezaměstnaných. (4)

Nezaměstnanost představuje pro některé sociální kategorie větší riziko než pro jiné (osoby s nízkým vzděláním či obecněji malým lidským kapitálem, pro ženy, pro příslušníky etnických skupin, osoby se zdravotním handicapem apod.). Takto charakterizované osoby nejenže snadněji ztrácejí svá zaměstnání, ale po jejich ztrátě obtížně hledají nová. Nezaměstnanost také drží domácnosti v chudobě, zejména když jde o domácnosti v nichž jsou bez placené práce oba partneři. (4)

Fakt, že se v České republice etabluje nezaměstnanost, je většině obyvatelstva nejen obecně znám, ale je pro ni i zdrojem znepokojení. Nevnímají tento fakt jen jako ohrožení společnosti, v níž žijí, ale i jako své vlastní ohrožení a ohrožení budoucnosti svých dětí. (3)

1.7.1. Politika zaměstnanosti

Politika zaměstnanosti zemí Evropské unie je v posledních letech založena na integrovaném a komplexním přístupu při snižování nezaměstnanosti a podpoře vytváření pracovních míst. Sociální politika výrazně zlepšuje situaci nezaměstnaných a mírní jejich materiální deprivaci. (3)

Výchozím principem pro zaměření státní politiky zaměstnanosti je revidovaná Lisabonská strategie Evropské unie, neboli „Strategie pro růst a zaměstnanost“. Vláda ČR deklarovala své národní priority a reformní opatření v oblastech makroekonomické, mikroekonomické a zaměstnanosti v září 2005, v dokumentu Národní Lisabonský program 2005 – 2008. MPSV a úřady práce realizují aktivní politiku zaměstnanosti (APZ) (viz Příloha 4), zaměřenou především na zvýšení zaměstnanosti a zaměstnatelnosti uchazečů o zaměstnání. Hlavním cílem politiky zaměstnanosti je dosažení co nejpříznivějšího vývoje zaměstnanosti a zvýšení motivace a aktivace pro hledání, nalezení a udržení zaměstnání. Zvláštní pozornost je věnována oblastem s nadprůměrnou mírou nezaměstnanosti (severní, střední a jižní Morava, severozápadní Čechy). Výrazná podpora je poskytována projektům, které předpokládají vytvořit

zejména v ohrožených regionech významný počet nových pracovních míst, a podpořit další rozvoj drobného a středního podnikání.

V roce 2007 v souladu s dalším růstem ekonomiky rostla zaměstnanost a klesala nezaměstnanost, nerovnováha mezi vyšší nabídkou a nižší poptávkou na trhu práce se opět zmenšila. Vývoj nezaměstnanosti byl v roce 2007 stejně jako v předcházejících letech ovlivněn sezónními faktory. (2)

1.7.2. Druhy nezaměstnanosti

Strukturální (a technologická) nezaměstnanost

Vedle běžné změny zaměstnání, která je jádrem frikční nezaměstnanosti, ztrácí řada pracovníků své zaměstnání i díky rozpadu neefektivních podniků a institucí a díky eliminaci celých starých odvětví a díky likvidaci umělé přezaměstnanosti. Lidé, kteří se takto stávají nezaměstnanými, se vyznačují určitým věkem, kvalifikací, dovednostmi, zkušenostmi. Část strukturální nezaměstnanosti je dána pohybem pracovních míst mezi odvětvími, kterým se musí struktura pracovní síly přizpůsobovat. (7)

Frikční nezaměstnanost

Jedná se především o normální změny zaměstnání a doba nezaměstnanosti je ve většině těchto případů pro nezaměstnané osoby jen krátkou epizodou, během níž si hledají nové uplatnění. V případě osob nově vstupujících na trh práce jde o dobu, v níž nacházejí své první zaměstnání. Změny ve frikční nezaměstnanosti mohou být způsobeny dobrovolnými změnami doby strávené hledáním zaměstnání, které jsou nezaměstnaní ochotni akceptovat. Mohou být ovlivněny i strukturou pracovního trhu či podmínkami nezaměstnanosti. Je logické, že čím je přijatelnější systém podpor sociálního státu v nezaměstnanosti (welfare state benefits), tím více se prodlužuje čas hledání práce. Vyšší příspěvky v nezaměstnanosti vedou ke zvyšování té úrovně mzdy, při které je pracovník ochoten nabízené zaměstnání akceptovat. (7)

Cyklická a sezónní nezaměstnanost

Je-li nezaměstnanost důsledkem nevyužití stávajících kapacit z důvodů odbytových potíží (v recesi), hovoří se o nezaměstnanosti cyklické. Je to vlastně

klasický model nezaměstnanosti, charakteristický zejména pro devatenácté století a počátek století dvacátého. Někdy se také hovoří o nezaměstnanosti z nedostatečné poptávky (demand-deficient unemployment), což může být vykládáno tak, že poptávka po práci je ve vztahu k její nabídce nedostatečná, ale také obecněji v tom smyslu, že jde o nezaměstnanost způsobenou nedostatečnou poptávkou po zboží. Je-li cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojena s přírodním cyklem, hovoří se o ní jako o sezónní nezaměstnanosti. (7)

Skrytá nezaměstnanost

Existuje i tzv. skrytá nezaměstnanost. V této souvislosti se někdy hovoří i o tzv. skryté pracovní síle, čili o fakticky nezaměstnaných, kteří nejsou jako nezaměstnaní registrováni, i když zaměstnání nemají a při dostatečné nabídce by je přijali. Skrytá nezaměstnanost je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba nehledá práci a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Velkou část této skryté nezaměstnanosti tvoří obvykle vdané ženy a mladiství. Jde o osoby, které na hledání práce rezignovaly nebo si práci vyhledávají pomocí neformálních sítí či přímo u zaměstnavatelů bez registrace na pracovním úřadě. (7)

Neúplná zaměstnanost

Vedle nezaměstnanosti existuje i to, co někteří autoři nazývají neúplná zaměstnanost. Totiž existence pracovníků, kteří musejí akceptovat práci na snížený úvazek či práci nevyužívající plně jejich schopnosti a kvalifikaci. Tento typ neúplné zaměstnanosti se paradoxně rozšiřuje mimo jiné jako jeden ze způsobů, kterými se společnost snaží čelit masové nezaměstnanosti. Nejčastěji jde o zkrácenou pracovní dobu či sdílení pracovního místa, kdy se o jedno pracovní místo (a příjem z něho) dělí dvě osoby. Část takto zaměstnaných osob se však ocitá bez pracovní ochrany a sociálního zabezpečení a neúplná zaměstnanost je někdy chápána jako destrukce zaměstnaneckých práv a vnučení horších pracovních podmínek. (7)

Nepravá nezaměstnanost

Jde o osoby, které jsou sice nezaměstnanými, ale ani tak nehledají práci, jako se spíše snaží vyčerpat v plném rozsahu nárok na podporu. (7)

Plná zaměstnanost

Plná zaměstnanost je většinou chápána jako stav, kdy ten, kdo chce pracovat a akceptovat přitom mzdu, kterou mu zaměstnavatelé za daných podmínek mohou nabídnout, zaměstnání vždy najde. (7)

Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost

Cenná je informace o délce trvání nezaměstnanosti (průměrná délka jednoho případu nezaměstnanosti) s důrazem na tzv. dlouhodobou nezaměstnanost, která může být různě definována. Distribuce nezaměstnaných osob podle délky nezaměstnanosti vypovídá nejen o struktuře nezaměstnanosti, ale i o nárocích na sociální stát. Informace o délce nezaměstnanosti je významná pro vytipování problémových regionů či sociálních kategorií. (7)

Nejvyšší podíly uchazečů evidovaných déle než 1 rok byl k 31. 12. 2007 v okrese Most (58,1%), v okrese Karviná, Ostrava-město a Teplice přesahoval podíl dlouhodobě nezaměstnaných hranici 50%. Nejvíce jsou dlouhodobou nezaměstnaností postiženy Ústecký a Moravskoslezský kraj. Naopak nejnižší podíl těchto uchazečů mají okresy s nízkou nezaměstnaností, tzn. Praha-východ a Praha-západ. Z pohledu krajů Praha a Jihočeský kraj. (2)

Osoby se změněnou pracovní schopností mají oproti osobám deklarujícím dobrý zdravotní stav větší zkušenost s opakovanou nezaměstnaností. Zejména je tomu u opakované nezaměstnanosti. (4)

Existují dvě protichůdná vysvětlení zvyšování podílu dlouhodobě nezaměstnaných i prodlužování délky případů nezaměstnanosti a tím i průměrné délky nezaměstnanosti. S počtem nezaměstnaných roste i obtížnost jejich návratu do placeného zaměstnání (konkurence mezi nezaměstnanými v soutěži o existující pracovní místa). Platí to ovšem jen když je outflow značně nižší než inflow a tvorba

nových pracovních příležitostí nestačí uspokojit poptávku. Podle druhého vysvětlení je dlouhodobá nezaměstnanost dána postupným nahromaděním nezaměstnaných v předchozích obdobích a jejich setrváváním v nezaměstnanosti díky jejich nízkému lidskému kapitálu a růstu poptávky spíše po kvalifikované síle (strukturální nezaměstnanost), zčásti díky silnému sociálnímu státu a výši jeho podpor konkurující výši dosažitelné mzdy (past nezaměstnanosti). **(3)**

1.7.3. Nezaměstnanost v souvislosti s kvalifikací a znevýhodněním na trhu práce

Mezi osobami s pouze základním vzděláním (nevyučenými) je nejen největší průměrná délka nezaměstnanosti, ale také největší rozptyl. Analýza variancí však potvrzuje statisticky významný rozdíl jen:

- ✓ na jedné straně mezi osobami se základním vzděláním a nevyučenými a ostatními,
- ✓ na druhé straně mezi osobami se středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolským vzděláním a ostatními. **(4)**

Problémem především v okresech s nadprůměrnou mírou nezaměstnanosti je vysoký podíl uchazečů bez vzdělání nebo se základním vzděláním. Vezmeme-li v úvahu pohlaví bez přihlédnutí ke vzdělání, pak mezi ženami a muži není žádného rozdílu v délce dosavadní celkové doby nezaměstnanosti. **(2, 4)**

Na českém trhu práce dochází k marginalizaci části pracovní síly. Vytvořila se zde specifická kategorie osob, které většinou náležejí k nižší společenské třídě, mají nižší vzdělání či jsou nekvalifikované (malý lidský kapitál) a často byly dříve zaměstnány v utlumovaných odvětvích národního hospodářství. Zde je charakteristické zvýšené riziko dlouhodobé a opakované nezaměstnanosti. Nerovnost v rozložení rizika nezaměstnanosti podle kvalifikační úrovně je u nás vyšší než na pracovních trzích zemí EU. **(3)**

Větší riziko, že se mezi marginalizované zařadí, hrozí tedy nejen spíše nekvalifikované než kvalifikované pracovní síle, ale také spíše ženám než mužům, neboť jejich pracovní kariéry jsou přerušovány mateřstvím a péčí o děti vůbec, a spíše starším osobám - zejména osobám starším padesáti let. Ve srovnání se zdravou populací jsou marginalizací, speciálně dlouhodobou nezaměstnaností, více ohroženy zdravotně postižené osoby. Dlouhodobá nezaměstnanost je také charakteristická pro určitá etnika.

Postihuje v České republice většinu Romů, což je dáno jejich nízkým vzděláním, odlišným kulturním kapitálem, než jaký trh vyžaduje, ale i diskriminací pro etnický původ. Velkou roli hraje právě to, že je potenciální zaměstnavatelé neposuzují jako individuality, ale skrze stereotypy vytvořené majoritní populací o příslušnících tohoto etnika jako nespolehlivé pracovní síle. (3)

1.7.4. Nezaměstnanost a chudoba

Nezaměstnanost je v pracovní společnosti, kde hlavní zdroj příjmu pro většinu osob a domácností plyne z placené práce, pokládána za hlavní příčinu utváření nové chudoby a skrze ní i sociální exkluze.

Vztah mezi nezaměstnaností a chudobou není však zcela fatální a jednoznačný, protože příjem a životní standard lidí podporuje vedle příjmů z placené práce také rodina a sociální stát. (3)

Zkušenost evropských zemí z období růstu nezaměstnanosti v osmdesátých letech ukázala, že dlouhodobá nezaměstnanost zvyšuje riziko chudoby a sociálního vyloučení. Riziko chudoby mezi domácnostmi s nezaměstnaným přednostou domácnosti bylo už v té době mnohonásobně vyšší než u ostatních domácností. Dopad nezaměstnanosti na chudobu přitom závisel zejména na trvání nezaměstnanosti, na štedrosti systémů kompenzací příjmu v nezaměstnanosti i na zaměstnanosti a dostatečnosti příjmu partnera. (4)

1.7.5. Nezaměstnanost a dávky sociálního zabezpečení

Delší období nezaměstnanosti a její opakování postupně vylučuje nárok na dávky ze sociálního pojištění. Vývoj na trhu práce a diferenciací rizik nezaměstnanosti odkazuje právě jimi ohrožené kategorie pracovní síly přímo k systému dávek sociální pomoci - a k neformálním příjmům z šedé ekonomiky. (4)

Negativní vliv různých sociálních dávek kompenzujících dřívější pracovní příjmy nezaměstnaných na pracovní pobídky je obecně pokládán za jeden z klíčových faktorů způsobujících nepružnost trhu práce a vytvářejících past nezaměstnanosti, což je metaforické pojmenování situace, kdy je nárůst příjmu nezaměstnané osoby po přijetí

zaměstnání ve srovnání s pobíranými sociálními dávkami tak malý, že pro ni není racionální zaměstnání přijmout. (3)

1.8. Skupiny obyvatel, ohrožených chudobou a sociální exkluzí

1.8.1. Staří lidé

Riziko a rozsah chudoby se mění v závislosti na věku. Člověk je nejvíce ohrožen chudobou ve třech obdobích životního cyklu a to v dětství, během rodičovství a ve stáří. Ve stáří je to dáno poklesem příjmů či záměnou mzdy získávané na trhu práce starobním důchodem. Staří lidé tvoří prakticky ve všech evropských zemích nejčetnější kategorii chudých, zejména pak ti, kdo jsou ve velmi špatném zdravotním stavu a žijí osamoceně, bez partnera či mimo sociální sítě. Bývají vystaveni sociální izolaci. Chudoba starých lidí je hlavně produktem jejich vyloučení z trhu práce. Důchody jsou nižší než mzdy a to vede k poklesu životní úrovně. Úspory jsou každoročně znehodnocovány inflací, která snižuje jejich reálnou hodnotu. (9)

1.8.2. Ženy

Existuje zvýšené riziko žen, že se ocitnou mezi chudými. Jedná se o chudobu zejména svobodných žen, osamělých matek, ale také o chudobu žen uvnitř neúplných rodin. Hrají zde roli zejména faktory související s jejich postavením na trhu práce:

- ✓ Směřování žen do málo placené práce na sekundárním trhu práce.
- ✓ Malý podíl žen v kvalifikovaných, manažerských pozicích.
- ✓ Mzdová diskriminace žen v porovnání s muži ve stejných pozicích.
- ✓ Vysoký podíl žen na pracovních místech s částečným úvazkem. (9)

Klíčovým momentem nerovnosti v dělbě práce nejsou tedy v první řadě rozdílné schopnosti mužů a žen, ale rozdílné ohodnocení práce vykonávané muži a ženami. Je faktem, že ve většině společností mají muži více moci a autority. (24)

Muž je zpravidla považován za živitele rodiny. Od ženy se očekává, že bude pečovat o domácnost a o děti, ale i o vydělávajícího muže. Diskriminace žen ve sféře práce má i sekundární efekt pro jejich důchodové zabezpečení. Feminizace chudoby nejvíce postihuje neúplné rodiny. Manévrovací prostor je zatížen péčí o dítě. Koncept

feminizace chudoby se ale také týká úplných rodin. Muži rezervují část příjmu, ale disponují s ním pro své osobní účely. Ženy se tak stávají chudými i uvnitř „nechudých rodin“. (9)

V současnosti se v každodenních dynamických změnách také proměňují a ženám se otevírá prostor pro seberealizaci i mimo rodinu a naopak muž je častěji vtahován do podílu na rolích, které byly dříve vyhrazeny ženě. (24)

1.8.3. Děti

Chudoba dětí je odvozena od chudoby rodičů, je spojována se statusem rodiny, s její velikostí a postavením dětí uvnitř rodiny. Čím je vyšší počet dětí uvnitř rodiny, tím je vyšší riziko jejich chudoby. Statistické prameny ukazují, že s každým dalším dítětem přichází pokles životní úrovně. Děti znamenají i bariéru pro účast ženy na trhu práce. Chudé rodiny mají většinou více dětí proto, že jejich plození nedokáží preventivně bránit. Děti však mohou být chudými i v neúplných rodinách. Je tomu tak, protože počet zdrojů se v této rodině sníží ze dvou a více na jeden. Obvykle je neúplná rodina složena z matky a dětí a sdílí proto důsledky feminizace chudoby. Chudoba se netýká jen malých dětí, ale i mládeže. Jedná se zejména o absolventy škol, kteří nemají zkušenosti, ani žádný nárok na sociální dávky odvozené ze statusu zaměstnaného. Prodlužuje se tak závislost na rodičích a na sociálním státu. (9)

1.8.4. Lidé s tělesným a duševním handicapem

Některé handicapy jsou vůbec překážkou vstupu na trh práce a vedou k životu na relativně nízkých sociálních dávkách, jiné jsou alespoň důvodem k diskriminaci postižených. Navíc existují zvláštní náklady, jako jsou nákupy nezbytných pomůcek, nutné a nákladné úpravy interiérů, zvýšené náklady na lékařskou péči, větší spotřebu energie, nutnost platit si některé služby apod. (9)

1.8.5. Etnické minority

Etnická příslušnost a obecně rasa jsou v evropské populaci významným rysem struktury chudoby a nerovnosti. Chudoba u této populace se neprojevuje jen jako nezaměstnanost, ale také sníženými životními šancemi a zúženou kvalitou života. Také sem lze zařadit

nerovnosti v přístupu k lékařské péči, ke vzdělání apod. Často bývá spojena s diskriminací příslušníků etnických skupin na trhu práce, v bydlení, vzdělávání i v dalších oblastech. V České Republice je etnická chudoba doménou Romů. Romové mají obecně nízkou úroveň kvalifikace a pověst nespolehlivých pracovníků, což je diskvalifikuje na trhu práce. Jsou zatlačováni na sekundární trh práce, kde jsou vystaveni vyššímu riziku nezaměstnanosti, ale také do šedé a černé ekonomiky, či do závislosti na sociálním státu. (9)

Romové jsou českou populací vnímáni primárně jako příslušníci odlišného etnika a teprve sekundárně jako občané. Veřejnost je posuzuje především podle předpokládané ochoty k asimilaci. Romové jsou podle přijaté definice ve vysokém stupni rizika sociálního vyloučení, častěji než ostatní jsou nezaměstnanými a chudými, častěji obývají nevyhovující a přeplněné byty situované v devastovaných oblastech nabývajících podoby slumů, mají ztížený přístup k řadě služeb, jejichž využívání je v majoritní společnosti standardem, jejich zdravotní stav je horší, než je obvyklé mezi majoritní populací a snadněji a častěji se mezi nimi šíří epidemie. Jejich děti navštěvují velmi často základní školy speciální. Tyto školy romským dětem nejen uzavírají cestu k dalšímu vzdělání, ale neumožňují romským dětem a dětem z majoritní společnosti sdílet společné zkušenosti. (5)

1.8.6. Bezdomovci

Veřejnost spojuje bezdomovectví s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu. Nejde však pouze o případy lidí spících na ulicích a jiných veřejných místech, ale i o jedince a rodiny žijících v nevyhovujících, nejistých či nebezpečných životních podmínkách. Není to jen rozvrat rodin, alkoholismus a sociální nepřizpůsobivost, co zbavuje lidi domova. Relativně velký a rostoucí počet bezdomovců je důsledkem strukturálních problémů, jako jsou nedostatek levných bytů a bydlení, vysoká nezaměstnanost a rostoucí úroveň chudoby. Obecně řečeno, bezdomovectví je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace. (9)

1.9. Dávky sociálního zabezpečení

Jedná se o proces snižování míry chudoby ve společnosti navyšováním příjmů chudých skupin pomocí „balíku“ sociálních dávek. Sledujeme, jaká část chudých po sociálních transferech dosáhla na hranici chudoby, respektive ji překročila, protože některé z dávek sociálního systému nejen řeší chudobu určitých skupin ve společnosti, ale zároveň navyšují příjmy u specifických sociálních skupin.

Přehled sociálních dávek, které mají vliv na chudobu:

- ✓ starobní důchod,
- ✓ ostatní důchody - plný invalidní, částečný invalidní, sirotčí, vdovský, vdovecký,
- ✓ dávky nemocenského pojištění (včetně mateřské),
- ✓ dávky v nezaměstnanosti,
- ✓ dávky státní sociální podpory - rodičovský příspěvek, přídavky na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení,
- ✓ ostatní dávky státní sociální podpory - dávky péčovské péče, porodné, pohřebné,
- ✓ jiné sociální příjmy - příspěvek na péči, atd.
- ✓ dávky sociální péče pro těžce zdravotně postižené občany, příspěvky vyplácené obecními úřady,
- ✓ dávky sociální péče - pravidelné a jednorázové peněžní částky, věcné dávky. (13)

1.9.1. Životní a existenční minimum

Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Životní a existenční minimum je stanoveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Vedle životního minima je z důvodu větší motivace zaveden pro dospělé osoby v hmotné nouzi institut existenčního minima.

Životní minimum ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a v systému pomoci v hmotné nouzi doplatkem na bydlení. Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti. **(20)**

1.9.2. Pomoc v hmotné nouzi

Je upravena v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi vymezuje sedm situací spojených s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi. Napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejenom k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty.

Osoba v hmotné nouzi je osoba či rodina, jež nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- ✓ příspěvek na živobytí
- ✓ doplatek na bydlení
- ✓ mimořádná okamžitá pomoc

O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je pověřené obecní úřady. **(19)**

Příspěvek na živobytí

Je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. **(19)**

Doplatek na bydlení

Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí a na příspěvek na bydlení. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí. **(19)**

Mimořádná okamžitá pomoc

Je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví pět takových situací:

- ✓ nejsou plněny podmínky hmotné nouze, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví,
- ✓ postižení vážnou mimořádnou událostí (živelná pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.),
- ✓ nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků,
- ✓ nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo

- se zájmovou činností nezaopatřených dětí,
- ✓ ohrožení sociálním vyloučením (např. situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí). (19)

1.10. Efektivnost sociálních transferů

Při hodnocení efektivnosti transferů na chudobu přitom postupujeme tak, že nejprve měříme chudobu „před sociálními transfery“ a pak postupně jsou započítávány jednotlivé typy sociálních příjmů, a to podle logiky sociálního systému. Tedy nejprve dávky sociálního pojištění, pak dávky státní sociální podpory, a to tak, že vždy je napřed započtena ta dávka, jež je i při posuzování nároku na další dávku na úřadech započítána do příjmu. Nakonec jsou započteny dávky sociální pomoci. Takto můžeme sledovat jak postupně – „kumulativně“ systém sociálních dávek eliminuje chudobu.

Obecně lze konstatovat, že efektivnost sociálních transferů při podpoře příjmů chudých osob ve společnosti je vysoká. Zatímco na počátku procesu distribuce sociálních transferů dosahuje míra chudoby v české společnosti jako celku téměř 39%, na konci tohoto procesu, tzn. po započtení všech možných druhů sociálních transferů k tržnímu příjmu, poklesl průměrný počet chudých osob ve společnosti na zhruba 8%. Efekt distribuce sociálních transferů při redukci chudoby je tedy téměř 79%. (13)

Existují-li osoby oprávněné k pobírání sociálních dávek, které své oprávnění nerealizují, je tím smysl systému sociálních dávek relativizován. Mezi jeho nezanedbatelné cíle totiž patří redukce chudoby. A mezi osobami, které svá oprávnění neuplatňují a dávky nečerpají, představují i v české společnosti právě ti nejchudší nezanedbatelný podíl. Mimo jiné je to proto, že jsou chudí i informačně a mají nižší sociální kompetenci (schopnost informace zpracovávat a vyhodnocovat či jednat s úřady). Nečerpání sociálních dávek oprávněnými osobami zvyšuje chudobu a exkluzi právě těch nejzranitelnějších. Nečerpání sociálních dávek oprávněnými osobami však má pro jedince i společnost též širší důsledky než jen prohlubující se či přetrvávající individuální chudobu příslušných jedinců a rodin ve společnosti. Zesiluje riziko sociální exkluze jedinců i celých sociálních kategorií a brání vytváření toho, co je nazváno

inkluzivní společností, založenou na široké sociální solidaritě. Nejvyšší podíl nevyužívání mají means-tested dávky (majetkově testované, u nichž se musí prokazovat oprávnění a toto je přísně prověřováno), často své příjemce též stigmatizující (například různé dávky dorovnávací příjem do životního minima). (8)

Existuje zde více sociálních aktérů, kteří k tomuto jevu různou měrou přispívají. Patří mezi ně též zejména tvůrci systému sociálních dávek (úředníci a management příslušných ministerstev, především MPSV, ale i zákonodárci a aparát politických stran, který zmíněné aktéry ovlivňuje), úředníci administrující jednotlivé sociální dávky (ať již v přímém či nepřímém kontaktu s žadateli), ale i veřejné mínění a sociální sítě žadatelů (rodina, příbuzní, sousedé - respektive jejich postoje k životu na sociálních dávkách). Všichni tito aktéři společně konstruují sociální prostor, v němž potenciální žadatelé o sociální dávky interpretují svou situaci a v němž se rozhodují o dávku žádat či nežádat. Rozsah i obsah informací, jež je potenciálním žadatelům sociálních dávek dostupný, závisí nejen na kvalitě a přístupnosti informačního prostředí, v němž se tito pohybují, a na jejich aktivitě při vyhledávání relevantních informací, ale i na jejich schopnosti tyto informace vyhodnotit. (8)

Nečerpání sociálních dávek oprávněnými osobami je dáno nejen povahou jejich potenciálních žadatelů, informovaností těchto osob a jejich schopností zpracovávat informace či volit úspěšné strategie jednání. Je ovlivňováno i povahou celého systému sociálních dávek (záměry tvůrců tohoto systému a zákonodárců, kteří ho schvalují) a způsobem jeho činnosti (jednáním jeho administrátorů, především úředníků sociálního státu, ale i sociálních pracovníků).

Kámen úrazu může být v nejasnosti, komplikovanosti a dvojznačnosti pravidel poskytování sociálních dávek i pravidel aplikací žádostí a jejich vyřizování, ale také v celkovém systému úřadování a ve způsobu jednání úředníků s klienty.

Povaha komunikace, která je klíčová z hlediska klienta (získat podporu) i úředníků (akceptovat oprávněné a odmítnout neoprávněné), zejména na:

- ✓ kvalifikaci úředníků (včetně jejich schopnosti komunikovat s klienty),
- ✓ na ideologii, kterou jednotliví úředníci přijali (kdo jsou chudí a jak se dostali do stavu nouze),

- ✓ na jednání klientů (někteří z nich jsou si na jedné straně velmi nejistí nebo na druhé straně až příliš jistí svými oprávněními a volí obranně agresivní komunikační strategii (je mimo jiné věcí kvalifikace úředníků, jak takovéto situace zvládat). (8)

1.11. Mladí lidé, jejich životní hodnoty a postoje

Mládež je nejsenzitivnější skupinou společnosti, nejcitlivěji reflektuje změny ve společnosti a mění se společenské podmínky. Současná generace mládeže se ve svém vývoji vyrovnává s pozitivními i negativními jevy, které přetvářejí společenskou skutečnost. Celá naše společnost se nachází v jakémsi víru změn, proměňuje se od makrosociální úrovně po nejpodrobnější společenské procesy a sociální jevy. V řetězci stovek generací českého národa, v biologické, sociální a kulturní kontinuitě právě tato generace rozhoduje o zúročení vkladu předchozích generací v nových evropských a globálních podmínkách. (11)

Hodnoty zaujímají významné místo v motivační struktuře člověka a v jeho chování. Hodnotový systém současného dospívajícího jedince se utváří ve složitých podmínkách. Stimuly, jimiž působí společnost na jedince, mají různý vliv na hodnotový systém v závislosti na životní fázi. Zatímco u dospívajícího vše probíhá v rámci socializace a sociálního zrání, u dospělého jde o případnou resocializaci, pokud má stimul na osobnost nějaký dopad. Vliv hodnotového systému je modifikován ostatními složkami osobnosti a společenskými podmínkami. Realizovat určitou hodnotu znamená mít také potřebné dovednosti, schopnosti a kompetence.

V posledních letech roste význam vzdělání, majetku, úspěšnosti v zaměstnání, platu, uspokojování svých zájmů, svobody, demokracie a Boha, zdraví a lásky. K poklesu naopak došlo u hodnot životní prostředí, zajímavá práce a být užitečný druhým lidem.

Hodnotová diferenciacie je patrná v závislosti na pohlaví. Muži se odlišují především větším důrazem na plat a majetek, soukromé podnikání, úspěšnost v zaměstnání, společenskou prestiž a hobby. Dle Ericha Fromma lze takovou hodnotovou orientaci mužů interpretovat jako převážné vyjádření kategorie „mít“ než „být“. Ženy

preferují ve srovnání s muži všechny reprodukční hodnoty: láska, partner, rodina a děti a sociálně altruistické hodnoty. Lze říci, že tyto hodnoty k ženě tradičně patří (viz Příloha 6). **(11)**

Nejvýrazněji je hodnotová orientace diferenciována podle vzdělanostní úrovně. U vyučených mladých lidí lze zaregistrovat preferenci hodnot jako je majetek, plat a soukromé podnikání, tedy, lze tvrdit, že tito lidé jsou materiálně orientovaní. Ve skupině středoškoláků dominuje reprodukční orientace. Vysokoškolské vzdělání je spojeno s vysokou preferencí hodnot vzdělání, svoboda, demokracie, pravda a poznání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, veřejně prospěšná činnost, společenská prestiž, být užitečný druhým lidem, životní prostředí a mír (viz Příloha 7).

Utváření informační společnosti se děje strukturovaným proudem dílčích procesů, které mají své nositele – subjekty. Součástí tohoto subjektivního činitele jsou prvky jako je hodnotový systém. K nejdůležitějším prvkům informatizace společnosti patří komputerizace, implementace nových informačních a komunikačních technologií do společnosti. Mladá generace je do značné míry individualizovaná. Její společenská participace je nízká v celém spektru forem umožňujících participaci. Zájem mládeže směřuje spíše do oblasti ekonomické participace.

Ekonomická situace mládeže se s rostoucím věkem zlepšuje. Je to způsobeno především přechodem do jiné životní fáze. Ve věku 15 – 18 let jsou mladí lidé závislí především na podpoře rodičů. Pokud tito lidé mají větší potřeby a jejich rodiče nemají nadprůměrné příjmy či nechtějí svým dětem poskytovat větší finanční částky, mladí lidé se lehkou dostanou do finančních těžkostí. Čtvrtina mládeže ve věku 15 – 20 let má dluhy. **(11)**

V celku mladé generace se posunulo vnímání chudoby a atributů, které ji vytvářejí, směrem ke zrealnění a ke skromnosti. Mezi věkovými skupinami nejsou výrazné rozdíly, ale celkově lze tvrdit, že s věkem roste skromnost a reálnost (viz Příloha 8).

Za významný signál společenského vývoje považujeme pozici osobního počítače ve vztahu k chudobě a k věkovým skupinám. Všechny věkové skupiny považují

dostupnost počítače za důležitou pro to, aby se člověk necítil chudý. U mládeže ve věku 15 – 18 let je pro každého jedince nedostupnost PC atributem chudoby. Vzhledem k tomu, že v souboru mladé generace se snižujícím se věkem stoupá význam PC, jedná se o dlouhodobý trend.

Za poslední roky stoupl význam vzdělání jako faktoru oddělujícího normální sociálně-ekonomickou pozici ve společnosti od marginální pozice vyplývající z chudoby. **(11)**

1.12. Žena a muž – rozdíly biologické, psychologické a sociální

Abychom „dokázali“, že rozdíly osobnosti muže a ženy vycházejí z rozdílů biologických, stačí pouze muže a ženy sledovat v jejich každodenním životě ve společnosti. Muži jsou útočnější a nezávislejší než ženy. Jsou statečnější, otevřenější, extrovertnější a sebevědomější v přesvědčení o vlastní schopnosti ovládat okolí a manipulovat jím. Ženy jsou citlivější a vnímavější ve vztazích k druhým. Na těchto vztazích jsou více závislé, jsou introvertní, orientované na domov a emočně labilní.

Pohlaví" je biologický termín, „gender" je pojem psychologicko - kulturní. V různých kulturách tedy lze vedle sebe najít stejnou biologickou distinkci mezi mužem a ženou v různých variantách genderových rolí. **(10)**

1.12.1. Gender

Pojem gender, u nás bývá často redukován na diskusi o rozdílech mezi muži a ženami či ještě hůře na tzv. ženskou otázku. Výchozím bodem pro definici gender je, že jde o sociální konstrukci. Gender tedy není danost či určená role, ale spíše proces, ve kterém daná společnost přisuzuje kategoriím pohlaví (muž - žena) různá očekávání, symboly, ideály, možné identity a chování, jež pak mají zásadní důsledky pro pozici jednotlivce v rodině, na pracovním trhu a ve společnosti jako celku. Tyto charakteristiky jsou označeny jako femininní či maskulinní a často bývají natolik pevně zakořeněny v dané kultuře, že působí jako biologicky podmíněné a tedy nezměnitelné. Avšak už při srovnání různých společností je patrné, že být ženou či mužem neznamená v různých kulturních prostředích totéž. Je také zřejmé, že v průběhu historie došlo k významným změnám v definicích mužství a ženství.

S určitými očekáváními a představami o mužství a ženství vstupujeme do vztahu s druhými lidmi, a to se netýká pouze vztahu mezi muži a ženami, ale také vztahu mezi stejnými pohlavími. Tím, že v každodenním životě jednáme podle společností definovaných a obecně akceptovaných genderových norem, zajišťujeme jejich trvání a zároveň i sociální strukturu společnosti, která na těchto normách závisí. Gender determinuje nerovný přístup ke zdrojům a tedy i k moci ve společnosti. Známý je ten fakt, že ve všech evropských zemích dostávají ženy za výkon stejné práce nižší mzdy než muži a jejich šance na kariérní postup jsou většinou mnohem nižší, než je tomu u jejich mužských kolegů. Také účast na politickém rozhodování je zatím ve většině zemí značně vzdálena genderové rovnosti. Gender tedy představuje jeden z nejtrvalejších způsobů, jakým jsou označovány a udržovány vztahy mocenské nerovnováhy ve společnosti. **(18)**

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1. Cíl práce

Zjistit percepci chudoby v myšlení mladých lidí.

2.2. Hypotézy

Hypotéza 1:

Vnímání chudoby se liší v závislosti na pohlaví.

Hypotéza 2:

Vnímání chudoby se liší v závislosti na stupni vzdělání.

Postup ověřování hypotéz je uveden v kapitole 4.1. **VÝSLEDKY B.**

3. METODIKA

3.1. *Použité metody a techniky sběru dat*

Sběr dat byl realizován metodou dotazování, technikou dotazníku. Dotazník byl anonymní, s čímž byli respondenti srozuměni stejně tak, jako s použitím získaných informací.

Dotazník obsahoval 10 otázek. Z celkového počtu otázek byly 2 otevřené (ot. 1 a 5), 3 otázky uzavřené (ot. 2, 8, 9) a 5 otázek polouzavřených (ot. 3, 4, 6, 7, 10), kde mohli respondenti kromě nabízených variant zvolit vlastní odpověď. U polouzavřených otázek bylo možné zvolit více odpovědí, maximálně však tři (3, 4, 10) a u některých (6, 7) nebyl dán žádný limit maximálního počtu odpovědí.

Na základě stanovených hypotéz byly na konec dotazníku zařazeny také klíčové identifikační položky. Obsahovaly údaje o pohlaví a typu studia respondentů.

Výzkum byl realizován ve spolupráci s řediteli, pedagogy a studenty jednotlivých typů škol v Jihočeském kraji. Data byla sbírána v průběhu ledna, února a března 2008.

Dotazníky byly distribuovány osobně i prostřednictvím pedagoga na vytypovaných školách. Byla vyzkoušena i distribuce elektronickou poštou, ale vzhledem k velmi malé návratnosti od ní bylo upuštěno.

Respondenti byli osloveni na těchto školách:

- ✓ Střední odborné učiliště rybářské Třeboň
- ✓ SPŠ a SOU oděvní, Třeboň
- ✓ Obchodní akademie Třeboň
- ✓ Gymnázium, Třeboň
- ✓ Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

3.2. *Charakteristika výzkumného souboru*

Vzorek byl sestaven záměrným výběrem. Rozhodujícími parametry byly údaje o pohlaví a typu studia respondentů.

Cílovou skupinou byli mladí lidé v posledních ročnících výše uvedených škol. Bylo osloveno 200 respondentů, návratnost však činila 172 dotazníků, z nichž bylo poté 12 vyřazeno pro neúplnost údajů. Vznikl tak výběrový soubor, který byl tvořen 160 respondenty. Z celkového počtu 160 (100%) byly vytvořeny čtyři skupiny (SOU, SŠ, gymnázium, VŠ), každá v rozsahu 40 (25%) respondentů. Celý soubor byl zastoupen ze 39% chlapci a ze 61% dívkami. Tento rozdíl byl tvořen především zastoupením počtu chlapců a dívek na střední škole a gymnáziu, kde obvykle obory nejsou rozlišeny na typicky „mužské“ a „ženské“.

Dle Českého statistického úřadu je převaha dívek mezi žáky středních odborných škol a gymnázií a zejména vyšších odborných škol, převaha hochů mezi žáky na středních odborných učilištích a mezi frekventanty speciálních škol (viz Příloha 9). **(15)**

4. VÝSLEDKY

Tato kapitola je rozdělena do dvou částí:

- ✓ Výsledky A
- ✓ Výsledky B

Sekce A je věnována datům získaným z jednotlivých otázek dotazníku (viz Příloha 1). U každé otázky je zpočátku popsáno její plné znění. Následuje graf či tabulka, kde je zdůrazněno zastoupení počtu odpovědí v nabízených možnostech. Všechna data jsou rozdělena na odpovědi mužů a žen. Důraz na typ studia je kladen až v sekci B, kde je rozhodujícím faktorem pro ověření Hypotézy 2. Výsledná data a průběh jejich vyhodnocování u jednotlivých otázek jsou patřičně komentovány.

Sekce B je zaměřena na vlastní ověřování stanovených hypotéz (viz kapitola 2). Za tímto účelem byly vybrány 3 vypovídající dotazníkové otázky (1, 3, 5), u kterých byl proveden X^2 (Chí-kvadrát) test. Tento test se používá obecně pro ověření hypotéz shody zjištěných hodnot s předpokládanou distribucí. Lze ho ale rovněž uplatnit pro ověření existence asociace mezi dvěma distribucemi. Z něho vycházejí některé hodnoty, které poukazují na míry asociace mezi nominálními daty.

4.1. VÝSLEDKY A

Graf 1

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového souboru 160 respondentů bylo 39% mužů a 61% žen.

Celkový soubor (160) byl tvořen dílčími soubory o stejném počtu respondentů a to z SOU (25%), ze střední školy (25%), gymnázia (25%) a vysoké školy (25%). Zastoupení počtu mužů a žen v jednotlivých typech studia je uvedeno v Tabulce 1.

Tabulka 1

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
SOU	20	32%	20	20%
střední škola	11	18%	29	30%
gymnázium	12	19%	28	29%
vysoká škola	19	31%	21	21%
celkem	62	100%	98	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 1

Co se Vám vybaví jako první pod pojmem chudoba?

V tomto případě se jednalo o položku otevřenou, kdy respondenti mohli vyjádřit svůj vlastní postoj na danou problematiku. Vznikl zde velký počet odpovědí, které bylo nutné rozkategorizovat do 7 kategorií (viz Tab. 2).

Tabulka 2

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
bezdomovci	2	3%	9	9%
nenaplnění zákl. živ. potřeb	21	34%	21	21%
špatné životní podmínky	3	5%	13	13%
Afrika	6	10%	25	26%
nedostatek fin. prostředků	9	15%	13	13%
lidé bez přátel a rodiny	7	11%	9	9%
jiné	14	23%	8	8%
celkem	62	100%	98	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 62 mužů byly získány nejčastější odpovědi v kategorii „nenaplnění základních životních potřeb“ (34%). Tato kategorie obsahovala odpovědi typu: nedostatek potravy, nedostatek oblečení, nemožnost se vzdělávat a další.

Ženy (celkový počet 98) nejčastěji volily odpovědi, které souvisely s kategorií „Afrika“ (26%). Tato kategorie obsahovala odpovědi typu: děti umírající hladem v Africe, děti s nafouklými bříšky, nedostatečná zdravotní péče v Africe, Země třetího světa nebo zkrátka pouze Afrika.

Odpovědi mužů i žen byly pojaty spíše z globálního pohledu.

V otázce 1 byla také zastoupena kategorie „jiné“. Zde byly zařazeny odpovědi, které nebyly příliš početné nebo které byly dokonce ojedinělé. Podrobný výčet odpovědí je znázorněn v Tabulce 3. Odpovědi nebyly rozděleny na mužské a ženské.

Tabulka 3

Vybrané odpovědi z kategorie JINÉ
žebrání
lenost
nezaměstnanost
hloupost
nedostatek sebevědomí
věřící lidé
alkohol a jiné drogy
špína
atd.

Zdroj: vlastní výzkum

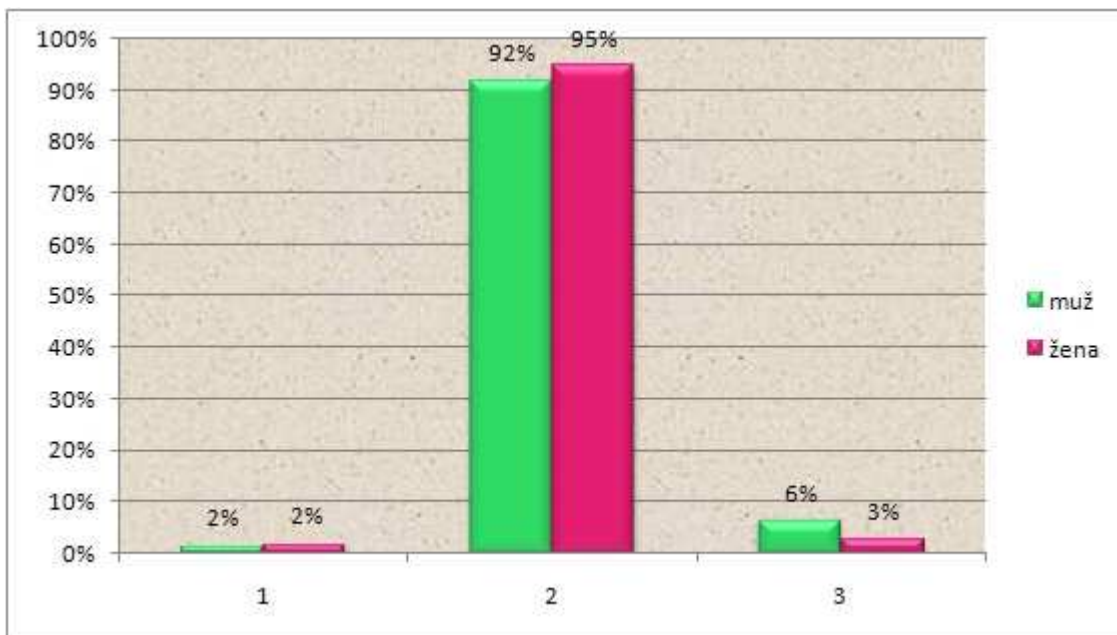
Otázka 2

„V naší společnosti jsou lidé, kteří patří spíše k bohatým, a lidé, kteří patří spíše k chudým ...“. Kam byste se Vy osobně zařadil/a?

- ✓ chudý
- ✓ ani chudý, ani bohatý
- ✓ bohatý

V této otázce byla vytvořena škála, kde byly dány dva protipóly (chudý a bohatý). Zároveň zde byla zakomponována i tzv. střední varianta (ani chudý, ani bohatý).

Graf 2

Zdroj: vlastní výzkum

Jak je patrné z Grafu 2, respondenti (muži i ženy) volili nejčastěji střední variantu (ani chudý, ani bohatý). Pokud se zařadili do okrajových variant (chudý a bohatý), častěji volili variantu „bohatý“. Odpovědi mužů a žen byly počtem téměř vyrovnané.

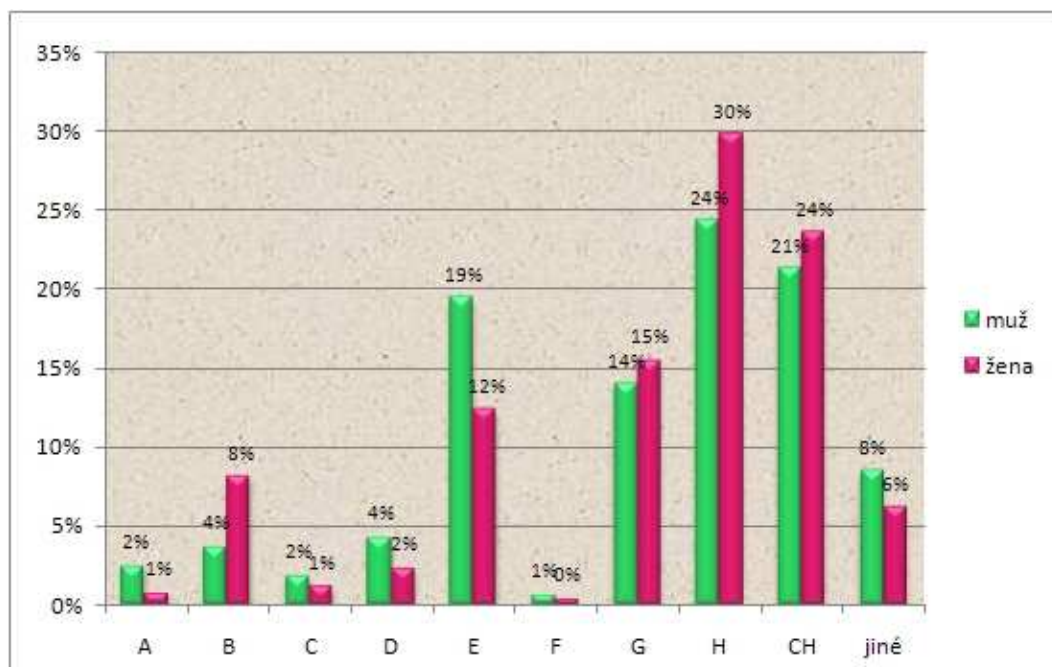
Otázka 3

Co by Vám muselo nejvíce scházet, abyste se cítil/a chudý/á?

- a) počítač
- b) mobilní telefon
- c) osobní automobil
- d) moderní oblečení
- e) nedostatek financí na své záliby
- f) nedostatek financí na dovolenou
- g) vzdělání
- h) rodina
- ch) láska
- i) jiné

Respondenti měli možnost vybrat 1 až 3 vyhovující odpovědi. Z toho důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědi činí více než 100%.

Graf 3

Zdroj: vlastní výzkum

Jak je možné pozorovat na Grafu 3, nejčastěji volenou variantou odpovědi byla rodina. Respondenti rovněž pociťují významnou souvislost mezi chudobou a absencí lásky. Z hlediska odpovědí mužů a žen, pro ženy je důležitější právě rodina (30%), ale také vlastnictví mobilního telefonu (8%), než je tomu u mužů. Významný rozdíl je také patrný ve variantě E (nedostatek financí na své záliby), kde převažují odpovědi mužů (19%).

Poměrně významně byla v této otázce zastoupena varianta „jiné“. Odpovědi, které byly v této kategorii od respondentů získány jsou uvedeny v Tabulce 4.

Tabulka 4

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
přátelé	5	36%	6	38%
peníze	3	21%	8	50%
svoboda	2	14%	1	6%
bydlení	1	7%	1	6%
jiné	3	21%	0	0%
celkem	14	100%	16	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Na Tabulce 4 je patrné, že pro muže, kteří byli zařazeni do kategorie „jiné“ jsou nejdůležitější přátelé (36%). Ve skupině žen pak může být pozorováno nejvyšší procentuální zastoupení pro variantu „peníze“ (50%).

Otázka 4

Jaká skupina lidí je, podle Vás, nejvíce ohrožena chudobou?

- a) děti
- b) ženy
- c) muži
- d) staří lidé
- e) osoby s handicapem
- f) Romové
- g) cizinci
- h) bezdomovci
- ch) jiné

V této otázce respondenti měli možnost vybrat 1 až 3 vyhovující odpovědi. Z toho důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědí činí více než 100%.

Tabulka 5

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
A	19	13%	15	6%
B	3	2%	3	1%
C	2	1%	2	1%
D	29	19%	54	22%
E	33	22%	63	26%
F	14	9%	24	10%
G	3	2%	7	3%
H	46	31%	72	30%
jiné	0	0%	4	2%

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu mužů (62) a žen (98) jich v této otázce nejvíce odpovědělo možnostmi „bezdomovci“. Druhou nejvíce ohroženou skupinou byly podle obou pohlaví „osoby s handicapem“. Významně byla zastoupena také varianta „staří lidé“.

Procentuální zastoupení bylo téměř vyrovnané u obou pohlaví.

Otázka 5

Uveďte hlavní důvody, proč se domníváte, že skupiny lidí, které jste zvolil/a v otázce 4 jsou, podle Vás, nejvíce ohroženy chudobou.

V tomto případě se jednalo o položku otevřenou, kdy respondenti mohli vyjádřit svůj vlastní postoj na danou problematiku. Otázka 5 se vztahuje k Otázce 4. Vyjadřuje kritéria respondentů, na základě kterých vybírali odpovědi v Otázce 4. Vznikl zde velký počet odpovědí, které bylo nutno rozkategorizovat do 7 kategorií (viz Tab. 6). Respondenti měli možnost vypsát více odpovědí. Z tohoto důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědí činí více než 100%.

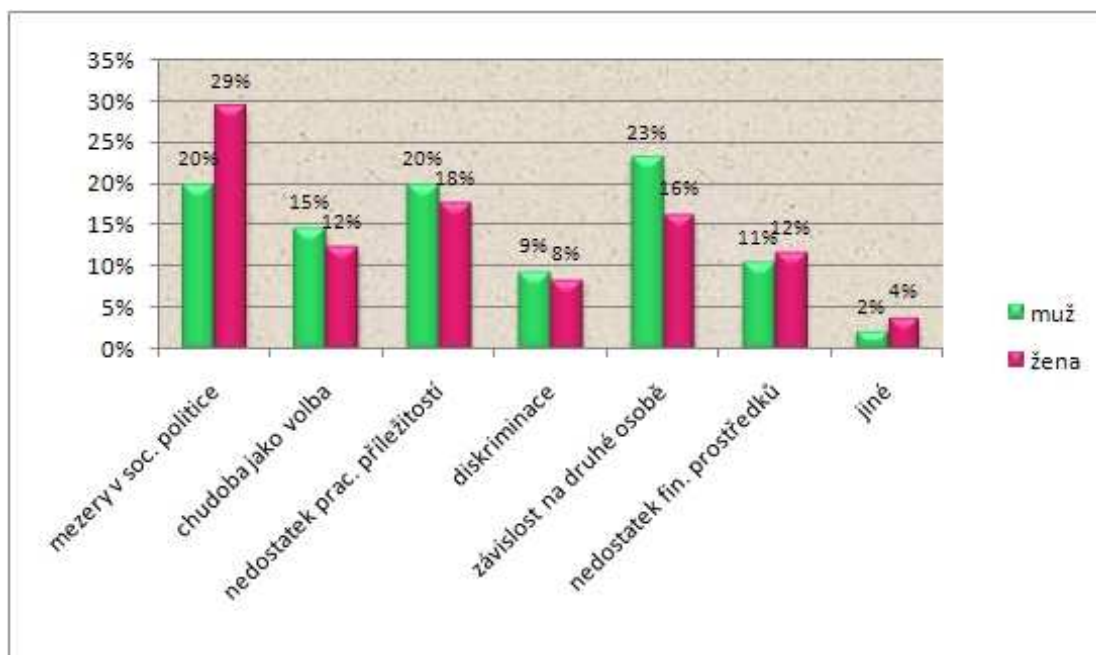
Tabulka 6

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
mezery v soc. politice	19	20%	45	29%
chudoba jako volba	14	15%	19	12%
nedostatek prac. příležitostí	19	20%	27	18%
diskriminace	9	9%	13	8%
závislost na druhé osobě	22	23%	25	16%
nedostatek fin. prostředků	10	11%	18	12%
jiné	2	2%	6	4%

Zdroj: vlastní výzkum

Muži nejčastěji zdůvodňovali svou odpověď v Otázce 4 „závislostí na druhé osobě“ (23%). Pod tímto kritériem se skrývají především děti, osoby s handicapem a staří lidé. Pro ženy byly hlavním kritériem jejich volby v Otázce 4 „mezery v sociální politice“ (29%). Toto kritérium odůvodňovalo především situaci starých lidí a bezdomovců. Odpovědi mužů a žen jsou přehledně znázorněny v Grafu 4.

Graf 4

Zdroj: vlastní výzkum

Kategorie „chudoba jako volba“ především odůvodňuje situaci bezdomovců a Romů. „Nedostatek pracovních příležitostí“ je podle respondentů kritériem pro ohrožení chudobou především u bezdomovců, osob s handicapem, u žen, cizinců a Romů. Podstatnou roli při volbě odpovědí v Otázce 4 hrála také „diskriminace“. Ta je dle respondentů patrná u Romů, osob s handicapem, cizinců, žen a bezdomovců. Bezdomovci jsou podle dotázaných také ohroženi chudobou z důvodu „nedostatku finančních prostředků“.

Otázka 6

Znáte nějaké způsoby finanční pomoci lidem, kteří jsou, podle Vás chudí?

✓ ano

✓ ne

Pokud jste odpověděl/a ano, jaké?

V tomto případě se jednalo o položku polouzavřenou, zaměřenou na informovanost respondentů. Byla zde poskytnuta možnost volby mezi ano a ne (viz Tab. 7). V případě, že respondenti zvolili možnost ano, jejich odpověď pokračovala výčtem způsobů finanční pomoci. Vznikl zde velký počet odpovědí, které bylo nutno rozkategorizovat do 5 kategorií (viz Graf 5). Respondenti měli možnost vypsát více odpovědí. Z tohoto důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědí činí více než 100%.

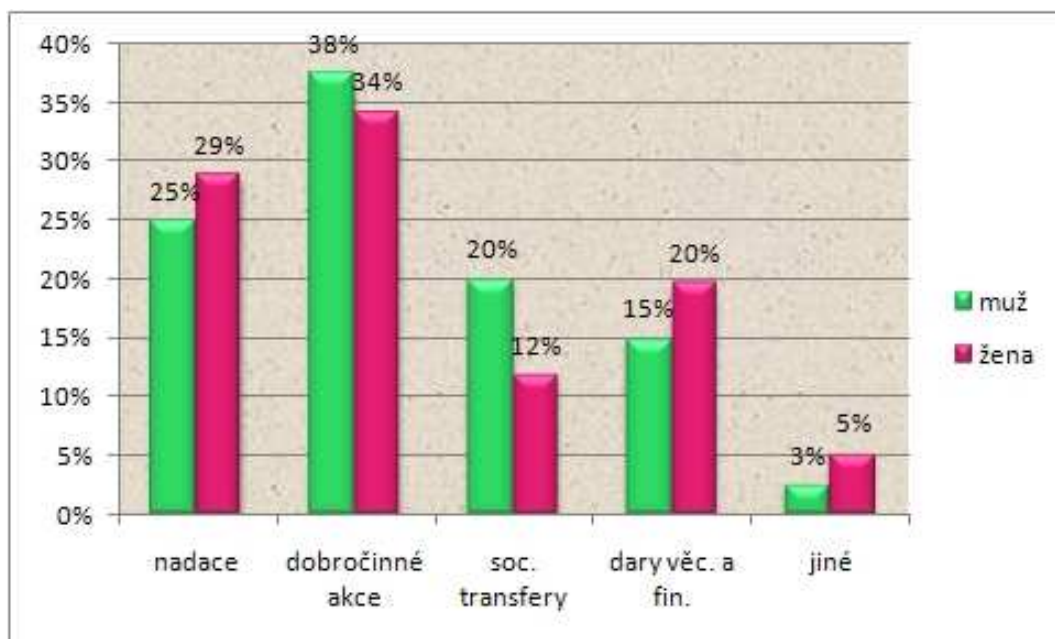
Tabulka 7

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
ANO	30	48%	60	61%
NE	32	52%	38	39%
celkem	62	100%	98	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Muži nejčastěji volili odpověď NE. Z celkového počtu mužů (62) jich 52% neznalo žádné způsoby finanční pomoci chudým. U žen (98) naopak ze 68% převažovala odpověď ANO.

Graf 5

Zdroj: vlastní výzkum

Muži i ženy nejvíce volili odpovědi zařazené do kategorie „dobročinných akcí“ (viz Graf 5). Jednalo se především o různé sbírky a dobročinné koncerty. Druhou nejčastější odpovědí byly „nadace“, dále byla také zmíněna role „sociálních transferů“ jakožto prvku eliminujícího chudobu. Mnozí z respondentů zmínili nejen význam „sponzorských darů“ a to věcných i finančních, ale také v dnešní době pro dobročinné účely často využívané dárcovské SMS.

Otázka 7

Znáte nějaké organizace, které se situací chudých lidí zabývají?

✓ ano

✓ ne

Pokud jste odpověděl/a ano, jaké?

Jednalo o položku polouzavřenou, zaměřenou na informovanost respondentů. Byla zde poskytnuta možnost volby mezi ano a ne (viz Tab. 8). V případě, že respondenti zvolili možnost ano, jejich odpověď pokračovala výčtem organizací. Vznikl tak velký počet odpovědí, které bylo nutno rozkategorizovat do 5 kategorií (viz Graf 6). Respondenti měli možnost vypsát více odpovědí. Z tohoto důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědí činí více než 100%.

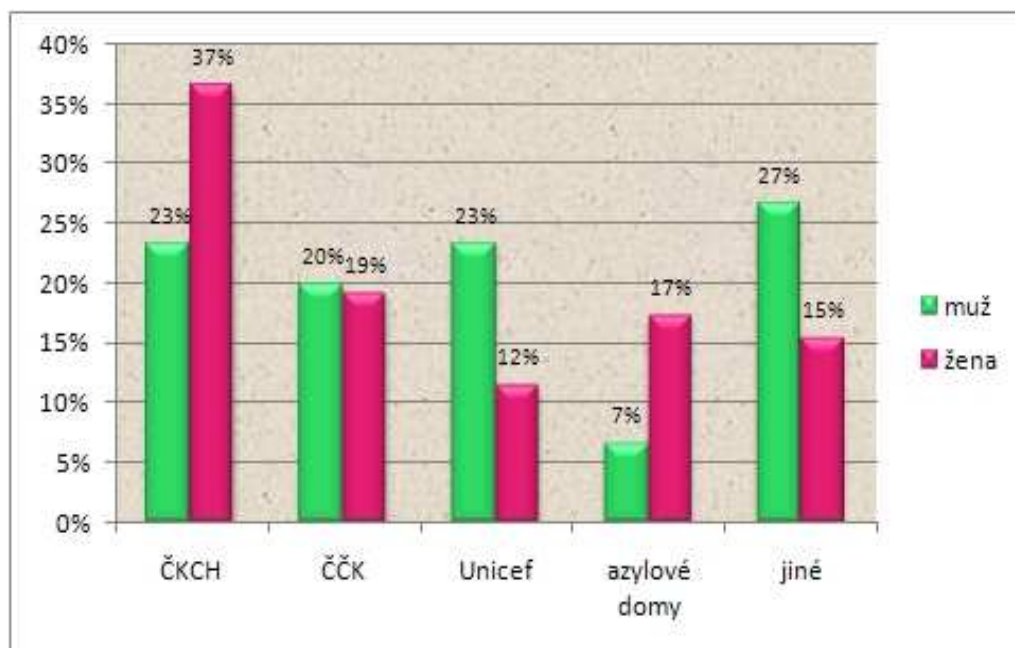
Tabulka 8

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
ANO	21	34%	39	40%
NE	41	66%	59	60%
celkem	62	100%	98	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu mužů (62) a žen (98) jich nejvíce zvolilo odpověď NE. U mužů tomu tak bylo ze 66% a u žen ze 60%. To znamená, že většina respondentů žádné organizace na pomoc chudým nezná. U těch, kteří odpověděli, že takové organizace znají, byly jejich odpovědi zařazeny do 5 kategorií (viz Graf 6).

Graf 6

Zdroj: vlastní výzkum

***ČKCH** = Česká katolická charita

****ČČK** = Český červený kříž

Jak je možné pozorovat na Grafu 6, ženy nejvíce znají „Českou katolickou charitu“, ta převažuje z 37% nad ostatními kategoriemi odpovědí respondentek. Ženy také více než mužští respondenti znají „azylové domy“, které slouží osobám bez přístřeší. Význam Českého červeného kříže v problematice chudoby zdůraznili jak muži, tak i ženy.

Narozdíl od žen, muži jsou mnohem více informováni o nadnárodní organizaci „Unicef“, která je zaštitěna Evropskou unií. U mužů také převažovala kategorie JINÉ (27%). Z toho důvodu je důležité ji zmínit. Příklady odpovědí v této kategorii jsou uvedeny v Tabulce 9.

Tabulka 9

Vybrané odpovědi v kategorii JINÉ
Pomozte dětem
Člověk v tísni
Česko proti chudobě
streetworkeri
atd.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 8

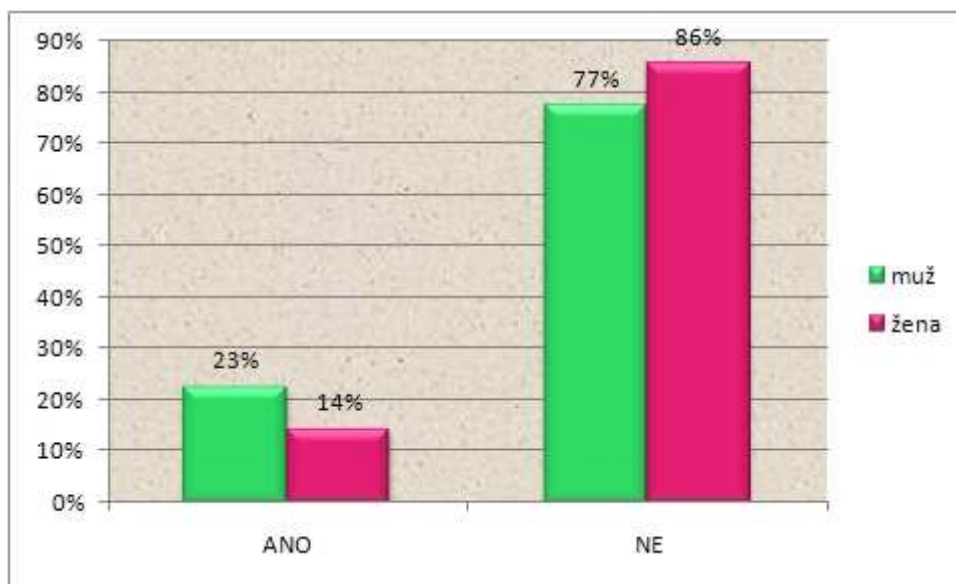
Domníváte se, že jsou v České republice dostatečně vynakládány prostředky na řešení chudoby?

✓ ano

✓ ne

Jednalo se o položku uzavřenou dichotomickou. Byly zde nabídnuty pouze dvě varianty odpovědí, ke kterým respondenti měli svůj názor přiřadit. Jak tomu bylo je znázorněno v Grafu 7.

Graf 7

Zdroj: vlastní výzkum

Jak lze vyčíst z grafu, suverénně u obou pohlaví dominovala odpověď NE. To znamená, že se respondenti domnívají, že v naší republice není ze strany státu chudoba dostatečně řešena a že dávky sociálního zabezpečení nejsou dostatečným faktorem eliminujícím chudobu. Z části tato odpověď navazuje na kategorii „mezery v sociální politice“ u Otázky 5, kde byly zdůvodňovány volby možností v Otázce 4.

Například pokud respondent zvolil v Otázce 4 jako jednu skupinu ohroženou chudobou „staré lidi“, v Otázce 5 jej pak zdůvodnil odpovědí v kategorii „mezery v sociální politice“ (nedostatečná výše starobních důchodů atd.), je zřejmé, že v Otázce 8 zvolí odpověď NE. Lze tedy říci, že Otázka 8 byla do jisté míry kontrolní položkou.

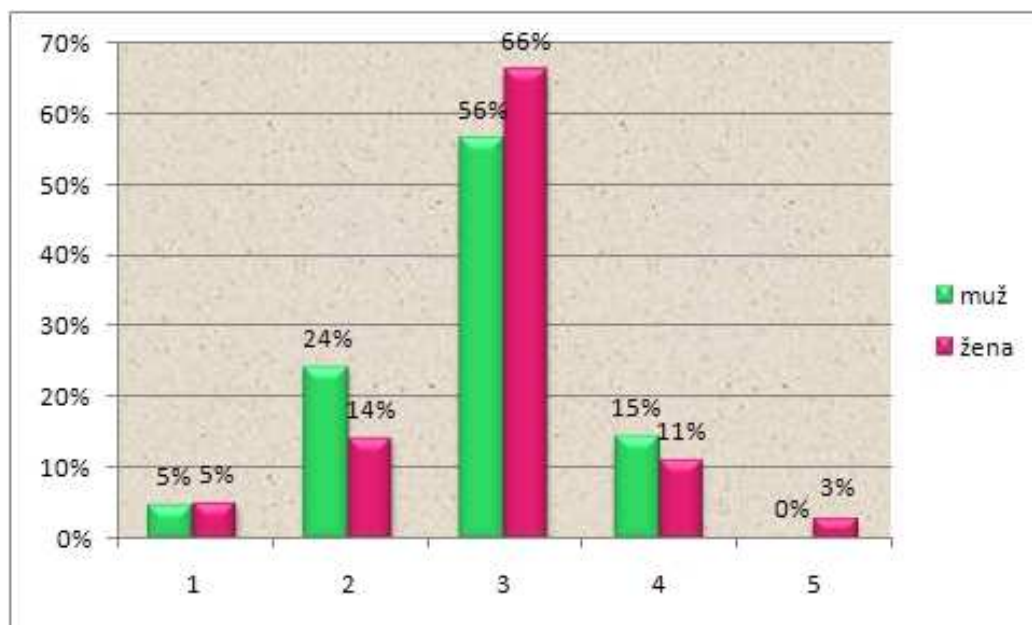
Otázka 9

Do jaké míry Vás zajímá situace „chudých“ lidí u nás i ve světě?

✓ 1 2 3 4 5 (1 – nejméně, 5 – nejvíce)

Jednalo se o položku uzavřenou, která byla znázorněna pomocí sémantického diferenciálu o pěti stupních, kdy byly dány dva protipóly (nejméně a nejvíce). Stupeň 3 sloužil jako střední varianta. Relativní četnost odpovědí je znázorněna v Grafu 8.

Graf 8

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti nejčastěji volili stupeň 3, tedy střední variantu. Je tedy možné konstatovat, že situace chudých je sice zajímavá, ale ne příliš do hloubky. V této variantě převažovaly odpovědi žen (66% z jejich celkového počtu). Naopak mužské odpovědi značně převažovaly ve stupni 2 (24% z jejich celkového počtu). Tento stupeň značí, že respondenty situace chudých lidí příliš nezajímá.

V extrémních variantách (1, 5) byl celkově nejmenší počet odpovědí, avšak pokud jsou tyto dvě porovnávány, lze tvrdit, že více respondentů projevilo absolutní nezájem o danou problematiku.

Otázka 10

Odkud získáváte nejvíce informací o chudobě?

- a) škola
- b) televize
- c) internet
- d) časopisy
- e) odborná literatura
- f) osobní zkušenost
- g) jiné

Jednalo se o položku polouzavřenou, zaměřenou na informovanost respondentů. Byl zde výčet několika možností, zároveň také možnost JINÉ, kde mohli respondenti doplnit svou vlastní odpověď. Mohli vybrat 1 až 3 vyhovující odpovědi. Z tohoto důvodu suma relativních četností jednotlivých variant odpovědí činí více než 100%.

Tabulka 10

	muž		žena	
	absolut. četnost	rel. četnost	absolut. četnost	rel. četnost
A	8	7%	13	7%
B	52	43%	85	43%
C	35	29%	51	26%
D	12	10%	32	16%
E	0	0%	2	1%
F	11	9%	12	6%
jiné	2	2%	2	1%

Zdroj: vlastní výzkum

V Tabulce 10 lze pozorovat procentuální zastoupení počtu odpovědí vztahující se k té které variantě. Odpovědi mužů a žen byly velice podobné.

Nejvíce respondentů odpovědělo možností B, to znamená, že hlavním zdrojem informací je pro ně televize. Další volená varianta C poukazuje na to, že ani informace z internetu nejsou zanedbatelné. Třetím nejčastěji voleným zdrojem informací jsou

časopisy (možnost D). Nejméně respondentů hledá informace na danou problematiku v odborné literatuře.

4.2. VÝSLEDKY B

4.2.1. Chí-kvadrát test

Pro ověřování stanovených hypotéz byl zvolen chí-kvadrát test (program Excel 2007).

Chí-kvadrát test dobré shody je založen na tom, že náhodnou veličinu s multinomickým rozdělením lze transformovat na veličinu mající přibližné rozdělení chí kvadrát. Hodnotu veličiny χ^2 porovnáme s kritickou hodnotou příslušného rozdělení chí kvadrát na požadované hladině významnosti.

Test dobré shody testuje shodu očekávaných a skutečných četností v částech oboru možných hodnot. Jeho síla tedy závisí na vhodném rozdělení tohoto oboru na části. Čím víc částí, tím je test přesnější, ale na druhou stranu je nutné zachovat pro všechny části alespoň minimální požadovanou očekávanou četnost 5.

Jestliže je (pozorovaná) hodnota chí-kvadrát větší nebo rovna (teoretické) hodnotě chí-kvadrát, je nutno hypotézu zavrhnout, poněvadž odchylka mezi teorií a experimentem je příliš velká. Je-li pozorovaná hodnota chí-kvadrát menší než teoretická hodnota chí-kvadrát, je hypotéza potvrzena se stanovenou pravděpodobností chyby.

Hodnota chí-kvadrát pro náhodný vzorek, se vypočte jako suma (pozorovaná hodnota - očekávaná hodnota)²/očekávaná hodnota pro všechny hodnoty teoretického rozložení chí-kvadrát.

Chí-kvadrát test byl proveden u tří dotazníkových otázek (1, 3, 5), které nejlépe vystihovaly „vnímání chudoby“. U obou hypotéz včetně dílčích byly použity stejné otázky.

4.2.2. Ověření Hypotézy 1

Hypotéza 1:

Vnímání chudoby se liší v závislosti na pohlaví.

Celkový soubor 160 respondentů tvořilo 62 (39%) mužů a 98 (61%) žen. Rozdíl v zastoupení počtu obou pohlaví byl tvořen především respondenty ze střední školy a gymnázia, kde obory nejsou rozděleny na typicky „ženské“ a „mužské“. Vznikla tak početní převaha dívek.

Dle Českého statistického úřadu je převaha dívek mezi žáky středních odborných škol a gymnázií a zejména vyšších odborných škol, převaha hochů mezi žáky na středních odborných učilištích a mezi frekventanty speciálních škol (viz Příloha 9). (15)

Z tohoto důvodu bylo nutné před samotným chí-kvadrát testem přistoupit ke korekci dat. Zároveň bylo přihlédnuto k možnosti volby více odpovědí v některých otázkách (3, 5).

Byla provedena korekce absolutních četností odpovědí mužů a žen v jednotlivých variantách otázek, a to následujícím způsobem:

- ✓ celkový počet respondentů 160 - z toho 62 mužů a 98 žen – soubor mužů a soubor žen
- ✓ v jednotlivých otázkách několik možností (a, b, c, d ...) – absolutní četnosti odpovědí
- ✓ korekce: podíl absolutních četností odpovědí u jednotlivých variant a sumy absolutních četností souboru mužů, vynásobený sumou absolutních četností souboru žen
- ✓ př. Otázka 3: **možnost a**) / **62 * 98** = např. 12 / 62 * 98 = 19, tzn. absolutní četnost v souboru mužů u možnosti a) **12** bude korigována na **19**
- ✓ **váha jednotlivých odpovědí byla zachována**

Pro potřebu chí-kvadrát testu byla stanovena alternativní hypotéza (H_A) a nulová hypotéza (H_0).

(H_A): Vnímání chudoby se liší v závislosti na pohlaví.

(H_0): Vnímání chudoby se neliší v závislosti na pohlaví.

Při testování těchto hypotéz prostřednictvím chí-kvadrát testu byly pro vybrané otázky získány hodnoty, jež jsou uvedeny v Tabulce 11.

Vybrané otázky:

Otázka 1: Co se Vám vybaví jako první pod pojmem chudoba?

Otázka 3: Co by Vám muselo nejvíce scházet, abyste se cítil/a chudý/á?

Otázka 5: Uveďte hlavní důvody, proč se domníváte, že skupiny lidí, které jste zvolil/a v otázce 4 jsou, podle Vás, nejvíce ohroženy chudobou.

Tabulka 11

	OT. 1	OT. 3	OT. 5
pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení	51,29	37,21	11,76
teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení	12,69	16,92	12,59
hladina významnosti	0,05	0,05	0,05
potvrzena nulová hypotéza ANO/NE	NE	NE	ANO

Zdroj: vlastní výzkum

Z Tabulky 11 je zřejmé že:

- ✓ u **Otázky 1** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A
- ✓ u **Otázky 3** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A
- ✓ u **Otázky 5** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena

Z toho vyplývá, že převažuje počet zamítnutí H_0 ve prospěch H_A .

Hypotéza 1 byla potvrzena.

Vnímání chudoby se skutečně liší v závislosti na pohlaví.

4.2.3. *Ověření Hypotézy 2*

Hypotéza 2:

Vnímání chudoby se liší v závislosti na stupni vzdělání.

Z celkového souboru 160 respondentů jich bylo 40 (25%) z SOU, 40 (25%) ze střední školy, 40 (25%) z gymnázia a 40 (25%) z vysoké školy. To znamená, že vzorky byly pro každý stupeň studia početně identické.

Aby mohla být ověřena Hypotéza 2, byly porovnávány jednotlivé stupně studia mezi sebou. Vzniklo tedy 6 kategorií, které plnily úlohu dílčích hypotéz:

- ✓ střední odborné učiliště X gymnázium
- ✓ střední odborné učiliště X vysoká škola
- ✓ střední odborné učiliště X střední škola
- ✓ střední škola X gymnázium
- ✓ střední škola X vysoká škola
- ✓ gymnázium X vysoká škola

Pro ověření stanovené hypotézy byly použity dotazníkové otázky (1, 3, 5), stejně jako pro Hypotézu 1. U otázek 3 a 5 bylo nutné přistoupit ke korekci dat způsobem, který je uveden již u předchozí hypotézy. Byl proveden chí-kvadrát test.

U každé otázky je znázorněna tabulka, ve které lze vyčíst hodnoty získané použitím chí-kvadrát testu. Zároveň zde jsou uvedeny dílčí výstupy, ze kterých je pak vyvozen závěr, zda byla hypotéza potvrzena či nikoli.

Vybrané otázky:

Otázka 1: Co se Vám vybaví jako první pod pojmem chudoba?

Otázka 3: Co by Vám muselo nejvíce scházet, abyste se cítil/a chudý/á?

Otázka 5: Uveďte hlavní důvody, proč se domníváte, že skupiny lidí, které jste zvolil/a v otázce 4 jsou, podle Vás, nejvíce ohroženy chudobou.

Pro potřebu chí-kvadrát testu byly stanoveny alternativní hypotézy (H_A) a nulové hypotézy (H_0):

- 1) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů SOU a gymnázia.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů SOU a gymnázia.

- 2) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů SOU a vysoké školy.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů SOU a vysoké školy.

- 3) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů SOU a střední školy.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů SOU a střední školy.

- 4) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů střední školy a gymnázia.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů střední školy a gymnázia.

- 5) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů střední školy a vysoké školy.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů střední školy a vysoké školy.

- 6) (H_A): Vnímání chudoby se liší u studentů gymnázia a vysoké školy.
(H_0): Vnímání chudoby se neliší u studentů gymnázia a vysoké školy.

Otázka 1

.Tabulka 12

	SOU X GYM	SOU X VŠ	SOU X SŠ	SŠ X GYM	SŠ X VŠ	GYM X VŠ
pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení	7,19	59,27	10,18	14,01	50,12	61,27
teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení	12,59	12,59	12,59	12,59	12,59	12,59
hladina významnosti	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
potvrzena nulová hypotéza ANO/NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	NE

Zdroj: vlastní výzkum

Z tabulky 12 vyplývá, že:

- ✓ u porovnání studentů **SOU a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **SOU a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A
- ✓ u porovnání studentů **SOU a střední školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A
- ✓ u porovnání studentů **gymnázia a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A

Z toho vyplývá, že **převažuje počet zamítnutí H_0 ve prospěch H_A .**

Hypotéza 2 pro Otázku 1 byla potvrzena.

Otázka 3

Tabulka 13

	SOU X GYM	SOU X VŠ	SOU X SŠ	SŠ X GYM	SŠ X VŠ	GYM X VŠ
pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení	11,9	11,23	10,13	9,66	8,82	31,31
teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení	16,92	16,92	16,92	16,92	16,92	16,92
hladina významnosti	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
potvrzena nulová hypotéza ANO/NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE

Zdroj: vlastní výzkum

Z Tabulky 13 lze vyvodit, že:

- ✓ u porovnání studentů **SOU a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **SOU a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **SOU a střední školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **gymnázia a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení vyšší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla zamítnuta ve prospěch H_A

Z toho vyplývá, že převažuje počet potvrzení H_0 .

Hypotéza 2 pro Otázku 3 byla zamítnuta.

Otázka 5

Tabulka 14

	SOU X GYM	SOU X VŠ	SOU X SŠ	SŠ X GYM	SŠ X VŠ	GYM X VŠ
pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení	10,85	11,89	4,82	4,05	7,76	7,44
teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení	12,59	12,59	12,59	12,59	12,59	12,59
hladina významnosti	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
potvrzena nulová hypotéza ANO/NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO

Zdroj: vlastní výzkum

Z Tabulky 14 vyplývá, že:

- ✓ u porovnání studentů **SOU a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **SOU a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **SOU a střední školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a gymnázia** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **střední školy a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena
- ✓ u porovnání studentů **gymnázia a vysoké školy** byla při hladině významnosti 0,05 pozorovaná hodnota chí-kvadrát rozdělení nižší, než teoretická hodnota chí-kvadrát rozdělení, to znamená, že H_0 byla potvrzena

Z toho vyplývá, že převažuje počet potvrzení H_0 .

Hypotéza 2 pro Otázku 5 byla zamítnuta.

Shrnutí k Hypotéze 2

Tabulka 15

	OT. 1	OT. 3	OT. 5
hypotéza	potvrzena	zamítnuta	zamítnuta
závěr	Hypotéza 2 vyvrácena		

Zdroj: vlastní výzkum

Ve dvou ze tří vybraných otázek převažuje počet potvrzení H_0 (viz Tabulka 15).
Z toho lze vyvodit závěr, že **Hypotéza 2 byla vyvrácena**.

Vnímání chudoby se neliší v závislosti na stupni vzdělání.

5. DISKUSE

Chudoba je velmi komplexní a složitý pojem a v současné době je považována za jeden z nejpálčivějších problémů globalizovaného světa.

Cílem diplomové práce na téma „Chudoba v názorech mladých lidí“ bylo zjistit percepci chudoby v myšlení mladých lidí.

Mládež je nejsenzitivnější skupinou společnosti, nejcitlivěji reflektuje změny ve společnosti a mění se společenské podmínky. (11)

Byl vypracován dotazník o deseti položkách, který byl distribuován osobám studujícím poslední ročník jednotlivých typů škol (SOU, střední škola, gymnázium, vysoká škola). Vznikl celkový soubor 160 respondentů, kde 39% tvořili muži a 61% ženy. Realizace výzkumu je blíže popsána v kapitole „Metodika“.

Všech deset dotazníkových položek bylo vyhodnoceno v kapitole „Výsledky A“. Otázky byly zaměřeny především na subjektivní vnímání chudoby jednotlivými respondenty (otázka 1, 2, 3, 4, 5, 8).

Subjektivní vymezení chudoby je založeno na jejím pociťování, na hodnocení vlastní životní zkušenosti. Spočívá v názorech a pocitech osob, kterých se týká. Subjektivní mínění osob, které se samy považují za chudé, bývá korelováno s jejich objektivními charakteristikami, jako jsou příjmy, velikost jejich rodiny atd. (9)

Zároveň byly do dotazníku zařazeny i informační položky, jejichž účelem bylo poukázat na stupeň informovanosti a způsoby získávání těchto informací mladých lidí ve vztahu k chudobě.

Byly vybrány tři otázky (1, 3, 5), které nejlépe vystihovaly postoj mladých lidí k dané problematice. Tyto položky pak byly použity pro ověření stanovených hypotéz prostřednictvím chí-kvadrát testu (viz Výsledky B).

V **Otázce 1** měli respondenti vyjádřit volnou asociaci s pojmem chudoba. Jednalo se o otázku, kde vznikl velký počet odpovědí, tyto odpovědi byly rozděleny do několika kategorií. Jednalo se o kategorie typu bezdomovci, nenaplnění základních životních potřeb, špatné životní podmínky, Afrika, nedostatek finančních prostředků, lidé bez přátel a rodiny a jiné (viz Tabulka 3).

U mužů byly zjištěny nejčastější odpovědi v kategorii „nenaplnění základních životních potřeb“. Tato kategorie obsahovala odpovědi typu: nedostatek potravy, nedostatek oblečení, nemožnost se vzdělávat a další. Ženy nejčastěji volily odpovědi, které souvisely s kategorií „Afrika“. Tato kategorie obsahovala odpovědi typu: děti umírající hladem v Africe, děti s nafouklými břichy, nedostatečná zdravotní péče v Africe, Země třetího světa nebo zkrátka pouze Afrika. Odpovědi mužů i žen byly pojaty spíše z globálního pohledu.

Tato otázka byla použita pro ověření obou hypotéz. Byl zjištěn statisticky významný rozdíl odpovědí mužů a žen (viz Tabulka 11). Bylo zde rovněž ověřeno vnímání chudoby, v závislosti na stupni vzdělání. Podle Tabulky 12 značně varíují odpovědi studentů SOU a VŠ, studentů SŠ a gymnázia, studentů SŠ a VŠ a odpovědi studentů gymnázia a VŠ. Odpovědi studentů SOU a gymnázia stejně tak jako odpovědi studentů SOU a SŠ se neliší.

Otázka 2 byla zaměřena na subjektivní zařazení mladých lidí do kategorie chudý, ani chudý, ani bohatý, bohatý prostřednictvím škály. Respondenti (muži i ženy) inklinovali nejčastěji ke střední variantě (ani chudý, ani bohatý). Pokud se zařadili do okrajových variant (chudý a bohatý), častěji volili variantu „bohatý“. Odpovědi mužů a žen byly počtem téměř vyrovnané (viz Graf 2).

Otázka 3 vystihuje hodnoty mladých lidí, respektive vše, bez čeho se tito lidé v dnešní době nedokáží obejít. Byly zde nabídnuty možnosti: počítač, mobilní telefon, osobní automobil, moderní oblečení, nedostatek financí na své záliby, nedostatek financí na dovolenou, vzdělání, rodina, láska a jiné.

Celkově nejčastěji volenou variantou odpovědí byla rodina. Respondenti rovněž pociťují významnou souvislost mezi chudobou a absencí lásky. Z hlediska odpovědí mužů a žen, pro ženy je důležitější právě rodina, ale také vlastnictví mobilního telefonu, než je tomu u mužů. Nedostatek financí na své záliby, zdůrazňují převahou odpovědí muži. Poměrně významně byla v této otázce zastoupena varianta „jiné“, která skýtala odpovědi jako jsou např. přátelé, peníze, svoboda, bydlení a jiné. Zde byli pro muže nejdůležitějšími přátelé a pro ženy peníze.

Dle Saka a Sakové je hodnotová diferenciacie patrná v závislosti na pohlaví. Muži se odlišují především větším důrazem na plat a majetek, soukromé podnikání, úspěšnost v zaměstnání, společenskou prestiž a hobby. Dle Ericha Fromma lze takovou hodnotovou orientaci mužů interpretovat jako převážné vyjádření kategorie „mít“ než „být“. Ženy preferují ve srovnání s muži všechny reprodukční hodnoty: láska, partner, rodina a děti a sociálně altruistické hodnoty. Lze říci, že tyto hodnoty k ženě tradičně patří (viz Příloha 6). **(11)**

Naproti tomu Raus zdůrazňuje, že je často vytvářena představa univerzálního muže a univerzální ženy s rysy, které jsou jim přisuzovány jako typické. A takový univerzální muž je odlišný od univerzální ženy. Jako univerzální je, ovšem, chápáno průměrné, tedy střední hodnoty rozložení různých naměřených charakteristik. Muži a ženy, alespoň při porovnání jejich typických, průměrných, představitelů, jsou odlišní.

Z tohoto pohledu existuje mnoho charakteristik přisuzovaných ženám, které mohou vykazovat muži. Například, pokud je považováno za typicky ženskou vlastnost být citlivý a empatický, pak bychom neočekávali, že nalezneme empatické a soucitné muže. Takoví muži ale existují a to nabourává jednoduché vymezení obou pohlaví. Přestože výzkumy ukazují to, že v mnoha typických charakteristikách existují rozdíly v průměrných hodnotách u mužů a v průměrných hodnotách u žen, můžeme také říci, že se ve většině případů ze spektra rozložení naměřených hodnot u mužů a u žen navzájem překrývají. **(29)**

Z vlastního výzkumu vyplývá, že zjištěné hodnoty mužů a žen se skutečně překrývají. Obě pohlaví poukazují na subjektivní důležitost jak materiálních hodnot, tak hodnot reprodukčních. Přesto se odpovědi mužů a žen liší.

Toto zjištění bylo potvrzeno chí-kvadrát testem, v rámci stanovené Hypotézy 1 (viz Tabulka 11).

Dle Saka a Sakové je nejvýrazněji hodnotová orientace diferenciována podle vzdělanostní úrovně. U vyučených mladých lidí lze zaregistrovat preferenci hodnot jako je majetek, plat a soukromé podnikání, tedy, lze tvrdit, že tito lidé jsou materiálně orientovaní. Ve skupině středoškoláků dominuje reprodukční orientace. Vysokoškolské vzdělání je spojeno s vysokou preferencí hodnot vzdělání, svoboda, demokracie, pravda

a poznání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, veřejně prospěšná činnost, společenská prestiž, být užitečný druhým lidem, životní prostředí a mír (viz Příloha 7).

(11)

Pro účely ověření Hypotézy 2 byly porovnány hodnoty podle vzdělanostní úrovně. Bylo zjištěno, že hodnotová orientace podle vzdělanostní úrovně není diferenciována (viz Tabulka 13).

I dnes tvoří stará chudoba velkou část chudých. Jsou v ní zastoupeni nemocní a tělesně či duševně handicapovaní, osamělé matky s dětmi, důchodci a staří lidé či příslušníci etnických minorit, často imigranti. **(9)**

V **Otázce 4** měli respondenti rozhodnout, jaké skupiny lidí jsou, podle nich, nejvíce ohroženy chudobou. Bylo možné vybrat z variant: děti, ženy, muži, staří lidé, osoby s handicapem, Romové, cizinci, bezdomovci a jiné.

Nejčastější odpovědí v této otázce byli bezdomovci. Druhou nejvíce ohroženou skupinou byly podle obou pohlaví osoby s handicapem. Významně byla zastoupena také varianta „staří lidé“. Procentuální zastoupení bylo téměř vyrovnané u obou pohlaví. Pouze v odpovědi A (děti) byl patrný rozdíl. Zde převažovali muži.

Důležitým indikátorem hodnotové orientace veřejnosti ve sféře sociální politiky jsou postoje obyvatelstva k možným příčinám toho, proč jsou ve společnosti chudí lidé.

(28)

Otázka 5 navazuje na Otázku 4. Zde byl prostor pro zdůvodnění kritéria, na základě kterého respondenti vybrali v předešlé otázce tu kterou odpověď. Kvůli velkému počtu odpovědí bylo vytvořeno několik kategorií (viz níže).

Muži nejčastěji zdůvodňovali svou odpověď v Otázce 4 závislostí na druhé osobě. Pod tímto kritériem se skrývají především děti, osoby s handicapem a staří lidé. Pro ženy byly hlavním kritériem jejich volby v Otázce 4 mezery v sociální politice. Toto kritérium odůvodňovalo především situaci starých lidí a bezdomovců. Kategorie „Chudoba jako volba“ především odůvodňuje situaci bezdomovců a Romů. Nedostatek pracovních příležitostí je podle respondentů kritériem pro ohrožení chudobou především u bezdomovců, osob s handicapem, u žen, cizinců a Romů. Podstatnou roli při volbě

odpovědí v Otázce 4 hrála také diskriminace. Ta je dle respondentů patrná u Romů, osob s handicapem, cizinců, žen a bezdomovců. Právě bezdomovci jsou podle dotázaných ohroženi chudobou z důvodu nedostatku finančních prostředků.

Celkově největší počet odpovědí byl připsán kategorii „mezery v sociální politice“.

Jedním z hlavních cílů moderní sociální politiky je zabránit tomu, aby občané nežili pod hranicí chudoby.

Dle Rabušice a Sirovátky s nárůstem sociálních rozdílů se zmenšují sympatie pro chudé; lidé jsou méně ochotni přispívat na sociální zabezpečení, neboť dávky z tohoto systému jdou do stále vzdálenějších sociálních skupin; zvyšující se prosperita některých vrstev povede jejich členy k tomu, že budou dávat přednost privátním formám sociálního zabezpečení; s růstem příjmů budou lidé vyžadovat větší a individuální kontrolu nad sociálními službami, které jsou jim dodávány.

Nejnižší vrstvu společnosti podle názorů veřejnosti tvoří lidé, kteří odmítají pracovat, dále přistěhovalci, bezdomovci a Romové. Míra oprávnění těchto skupin na dávky je z hlediska názorů české veřejnosti velmi nízká a s jistou dávkou licence bychom mohli říci, že se jedná o skupiny, na kterých leží jisté sociální stigma. Protilehlou vrstvu, jíž veřejnost přiznává nejvyšší právo na sociální dávky, tvoří zdravotně handicapovaní, domácnosti s dětmi a důchodci. To jsou v české společnosti favorité sociálních dávek.

Solidarititu s uvedenými kategoriemi vyjadřují především ti, kdo preferují odpovědnost státu před individuální odpovědností, a dále ti, kdo zdůrazňují, že spravedlivá společnost má eliminovat nerovnosti a chudobu odpovědností.

Výzkumy prokazují, že česká populace je ve svých názorech na míru oprávnění různých sociálních skupin k dávkám sociální podpory velmi homogenní. Korelace vzdělání s názory na to, jak velké právo mají uvedené skupiny na sociální dávky, je ve většině případů blízká nule. Nejvyšší hodnota korelačního koeficientu byla zaznamenána u postojů k chudým lidem, což je jistý, avšak slabý náznak toho, že s růstem vzdělání se snižuje ochota přiznávat právo chudým na dávky. **(28)**

Při ověřování Hypotézy 1 nebyla prokázána diferenciací odpovědí u mužů a u žen (viz Tabulka 11). Rovněž zde nebyla prokázána signifikantní korelace mezi vzděláním respondentů a volbou odpovědí v Otázce 5 (viz Tabulka 14).

Otázka 8 poukazuje na mínění mladých lidí, zda jsou dostatečně v České republice vynakládány prostředky na řešení chudoby.

Bylo zjištěno, že suverénně u obou pohlaví dominovala odpověď NE. To znamená, že se respondenti domnívají, že v naší republice není ze strany státu chudoba dostatečně řešena a že dávky sociálního zabezpečení nejsou dostatečným faktorem eliminujícím chudobu.

Podle Rabušice a Sirovátky lze konstatovat, že v hodnocení soudobého českého systému sociální politiky nacházíme u české veřejnosti jednak silný celkový negativní trend, jednak značnou diferencovanost ve vztahu k jednotlivým částem sociálního systému. Celkově vzato, česká veřejnost je k úrovni sociální politiky poměrně kritická. (28)

Informační položky:

Otázka 6 zjišťovala povědomí mladých lidí o způsobech finanční pomoci „chudým“. Vznikl zde velký počet odpovědí, které byly rozkategorizovány (viz níže).

Většina mužů přiznala, že nezná žádné způsoby finanční pomoci „chudým“. Naopak většina žen toto povědomí má.

Muži i ženy nejvíce volili odpovědi zařazené do kategorie „dobročinných akcí“ (viz Graf 5). Jednalo se především o různé sbírky a dobročinné koncerty. Druhou nejčastější odpovědí byly nadace, dále byla také zmíněna role sociálních transferů jakožto prvku eliminujícího chudobu. Mnozí z respondentů zmínili nejen význam sponzorských darů a to věcných i finančních, ale také v dnešní době pro dobročinné účely často využívané dárcovské SMS.

Otázka 7 byla zaměřena na znalost organizací, které se situací „chudých lidí“ zabývají. Vznikl zde velký počet odpovědí, které byly rozkategorizovány (viz níže).

Většina dotázaných nezná žádné takto zaměřené organizace.

Ženy nejvíce znají Českou katolickou charitu, ta z velké části převažuje nad ostatními kategoriemi odpovědí respondentek. Ženy také více než mužští respondenti znají azylové domy, které slouží osobám bez přístřeší. Význam Českého červeného kříže v problematice chudoby zdůraznili jak muži, tak i ženy. Narozdíl od žen, muži jsou mnohem více informováni o nadnárodní organizaci Unicef, která je zaštitěna Evropskou unií. U mužů také převažovala kategorie JINÉ. Zde zmiňovali např. Pomozte dětem, Člověk v tísni, Česko proti chudobě, streetworkery a další.

Otázka 9 zjišťovala, jaký je zájem respondentů o danou problematiku. Odpověď byla znázorněna na pětistupňové škále.

Respondenti nejčastěji volili střední variantu. Je tedy možné konstatovat, že situace chudých je sice zajímavá, ale ne příliš do hloubky. V extrémních variantách byl celkově nejmenší počet odpovědí, avšak pokud jsou tyto dvě porovnávány, lze tvrdit, že více respondentů projevilo absolutní nezájem o danou problematiku.

Otázka 10 byla zaměřena na zdroje informací o chudobě. V nabídce byly možnosti: škola, televize, internet, časopisy, odborná literatura, osobní zkušenost a jiné.

Odpovědi mužů a žen byly velice podobné. Hlavním zdrojem informací je pro respondenty televize. Druhým nejčastěji užívaným zdrojem je internet a třetím jsou časopisy. Velmi málo respondentů hledá informace na danou problematiku v odborné literatuře.

6. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce na téma „Chudoba v názorech mladých lidí“ bylo zjistit percepci chudoby v myšlení mladých lidí. V souladu s cílem práce byly stanoveny dvě hypotézy:

Hypotéza 1: Vnímání chudoby se liší v závislosti na pohlaví.

Hypotéza 2: Vnímání chudoby se liší v závislosti na stupni vzdělání.

Hypotézy byly statisticky ověřovány u tří vybraných dotazníkových otázek (1, 3, 5) za pomoci chí-kvadrát testu dobré shody.

Hypotéza 1 byla potvrzena.

Byla zamítnuta nulová hypotéza, že vnímání chudoby se neliší v závislosti na pohlaví ve prospěch alternativní. To znamená, že **vnímání chudoby se liší v závislosti na pohlaví**. Byl pozorován statisticky významný rozdíl mezi odpověďmi mužů a žen u otázek 1 a 3 (viz Tabulka 11).

Hypotéza 2 byla zamítnuta.

U této hypotézy bylo porovnáváno 6 kategorií vzdělání (viz Tabulka 12) u jednotlivých otázek. Zde převažovala potvrzení nulové hypotézy (viz Tabulka 15), to znamená, že **vnímání chudoby se neliší v závislosti na stupni vzdělání**.

Při vyhodnocování jednotlivých dotazníkových otázek jsem se setkala se zajímavými, mnohdy překvapivými názory mladých lidí na danou problematiku.

Mladí lidé si pod pojmem chudoba nejčastěji představují bezdomovce, situaci v Africe a nenaplnění základních životních potřeb. Pokud se sami mají zařadit do nějaké kategorie, nejčastěji o sobě tvrdí že nejsou ani chudí, ani bohatí. Nejdůležitějšími hodnotami mladých jsou rodina a láska. Z výzkumu vyplývá překvapující fakt, že Frommova diferenciací hodnot mužů a žen, kdy muži dávají důraz na materiální hodnoty ve smyslu „mít“ a ženy přikládají největší váhu reprodukčním hodnotám ve smyslu „být“ , již nemusí být v dnešní době dogmatem. Hodnoty obou pohlaví se navzájem překrývají a to tak, že důraz na materiální hodnoty, ale zároveň také na ty

reprodukční příkládají jak muži, tak i ženy. Takové zjištění pak může ovlivňovat další soudy a postoje mladých lidí, např. ke skupinám lidí, jež mohou být z nějakého důvodu ohroženy chudobou a sociálním vyloučením. Mezi takovými skupinami mladí nejčastěji řadí bezdomovce, osoby s handicapem a staré lidi. Mezi mladými lidmi se nejčastěji objevuje názor, že za situaci těchto skupin obyvatelstva mohou především mezery v sociální politice, že stát neposkytuje dostatečná řešení eliminující chudobu a sociální vyloučení. Z toho vyplývá, že mladí lidé jsou poměrně dosti kritičtí k úrovni sociální politiky v našem státě.

Z výzkumu rovněž vyplývá, že mladé lidi situace chudých lidí zajímá, nejsou k ní lhostejní, ale zároveň příliš nevyhledávají aktuální informace. Pokud nějaké informace získají, pak je to především prostřednictvím televize, internetu a časopisů. Odborná literatura na téma chudoby je pro mladé lidi nezajímavá. Mladí lidé se dobře orientují na poli organizací zabývajících se chudými lidmi a na poli způsobů pomoci těmto skupinám.

Přesto, že postoje, názory a znalost mladých lidí v oblasti chudoby a jejích aspektů v mnohém předčily má očekávání, doporučuji stále více tuto problematiku zdůrazňovat ve školách v rámci výuky Základů společenských věd. Možná tak budou redukovány některé předsudky společnosti, které si každý z nás vytváří od útlého věku.

Zároveň bych chtěla poukázat na důležitost vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti komunikace s různou typologií klientů. Mnoho mladých lidí uvádí, že chudobu ovlivňuje nejen úroveň sociální politiky státu, ale také neochota referentů na úřadech. Poukazují tak na bludný kruh některých sociálních skupin, které nejsou dostatečně přizpůsobeny z hlediska sociální komunikace.

Celou práci jsem se snažila pojmout tak, aby byla srozumitelná pro každého, koho dané téma zajímá. Zdůraznila jsem některé otázky, bezprostředně se týkající daného tématu. Získané informace poukazují na myšlení a vnímání mladých lidí. Domnívám se, že by tato práce mohla být využita především pedagogy, za účelem získání nového pohledu na mladé lidi. Jejich názory a postoje bývají často podceňovány přesto, že se ukázaly jako velice podnětné.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) BURIÁNEK, J. *Sociologie pro střední a vyšší odborné školy*. Vydání druhé. Praha: Fortuna, 2003. 128 s. ISBN 80-7168-754-5
- 2) DUŠÁNKOVÁ, O. et al. *Statistická ročenka trhu práce v ČR v roce 2007*. Vydání první. Praha: Správa služeb zaměstnanosti Ministerstva práce a sociálních věcí, 2008. 260 s.
- 3) MAREŠ, P. - VYHLÍDAL, J. - SIROVÁTKA, T. *Nezaměstnaní na trhu práce, dopady nezaměstnanosti, hledání zaměstnání, faktory marginalizace a úspěchu na trhu práce*. Praha: VÚPSV, 2002.
- 4) MAREŠ, P. - VYHLÍDAL, J. - SIROVÁTKA, T. *Ztráta zaměstnání: reakce, plány a flexibilita nezaměstnaných: 1. vlna panelového šetření*. Praha: VÚPSV, 2002.
- 5) MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Vydání první. Praha: VÚPSV, 2006. 41 s. ISBN 80-87007-15
- 6) MAREŠ, P. *Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností)*. Dílčí studie projektu o možnostech monitorování chudoby v ČR. Praha: VÚPSV, 2004.
- 7) MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1994. 151 s. ISBN 80-901424-9-4
- 8) MAREŠ, P. *Problém nečerpání sociálních dávek*. Praha: VÚPSV, 2001.

- 9) MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3
- 10) OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Vydání první. Praha: Portál 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6
- 11) SAK, P. - SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce – Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Vydání první. Praha: Svoboda servis s r.o., 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2
- 12) SIROVÁTKA, T. et al. *Monitorování chudoby v České republice*. Praha: VÚPSV, 2002.
- 13) TRBOLA, R. - SIROVÁTKA, T. *Efektivnost sociálních transferů při eliminaci chudoby v České republice*. Vydání první. Praha: VÚPSV, 2006. 64 s. ISBN 80-87007-02-6

Použité internetové zdroje

- 14) Anonym. *Český statistický úřad* [online]. Dostupné z:
<<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/8A003C8E93>>.
- 15) Anonym. *Český statistický úřad* [online]. Dostupné z:
<[http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/990026D87C/\\$File/141505k3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/990026D87C/$File/141505k3.pdf)>.
- 16) Anonym. *Člověk v tísni* [online]. Dostupné z:
<<http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?parent=113&sid=113&id=119>>.

- 17) Anonym. *Finanční noviny* [online]. [cit. 2008-01-14]. Dostupné z:
<http://www.financninoviny.cz/os-finance/index_view.php?id=291133>.
- 18) Anonym. *Genderonline* [online]. [cit. 2007-7-28]. Dostupné z:
<<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007072816>>.
- 19) Anonym. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Dostupné z:
<<http://www.mpsv.cz/cs/5#zphn>>.
- 20) Anonym. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/4880/skladacka_kr_1_MPSV.pdf>.
- 21) Anonym. *Novinky* [online]. [cit. 2007-11-16]. Dostupné z:
<http://www.novinky.cz/ekonomika/vetsina-lidi-ma-problemy-vyjit-se-svymib-prijmy_126998_j8cvk.html>.
- 22) Anonym. *Rozvojovka* [online]. [cit.2005-12-27]. Dostupné z:
<<http://www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=gp&id=15>>.
- 23) Anonym. *Wikipedia* [online]. [cit.2005-12-27]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Chudoba#P.C5.99.C3.AD.C4.8Diny_chudoby>.
- 24) GJURIČOVÁ, Š. *Agora – Praha* [online]. Dostupné z:
<<http://www.agora-praha.cz/page-gender.html>>.
- 25) HORÁKOVÁ, J. *Vysoká škola ekonomická v Praze* [online]. Dostupné z:
<<http://nb.vse.cz/~urbanek/vf200/redistribucehorakova.pdf>>.
- 26) CHMELÁŘ, P. *Literárky* [online]. [cit. 2005-07-14]. Dostupné z:
<<http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=176>>

- 27) LEBEDA, P. *Glopolis* [online]. [cit. 2005-09-15]. Dostupné z:
<<http://www.glopolis.org/view.php?cisloclanku=2006010507>>.
- 28) RABUŠIC, L. - SIROVÁTKA, T. Český sociální stát a jeho legitimita.
Sociologický časopis [online]. 1999, ročník 35, č. 4. [cit. 1999-12]. Dostupné z:
<http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/192_397RABSI.pdf>.
- 29) RAUS, P. *Práce a rodina* [online]. Muž, žena a jejich vztah: rovnost a rozmanitost. Dostupné z:
<http://www.pracearodina.cz/download/rovnost__rozmanitost.pdf>.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Chudoba

Mladí lidé

Vzdělání

Gender

9. PŘÍLOHY

Příloha 1

Dotazník

Vážená slečno, vážený pane,
studuji druhým rokem magisterský obor Rehabilitační – psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby při Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

V současnosti pracuji na diplomové práci na téma: „**Chudoba v názorech mladých lidí**“. V této souvislosti se na Vás obracím s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je **anonymní**, na otázky, prosím, odpovězte výběrem jedné (v případě otázek č. 3 a 4 výběrem maximálně tří) z uvedených možností a zaškrtněte křížkem. V případě vlastní odpovědi se můžete rozepsat na místech k tomu vyznačených.

Děkuji za Vaši pomoc s realizací výzkumu. Bc. Jana Černá, (e-mail: cernaj01@seznam.cz)

Jak se dnes cítíte?

1) Co se Vám jako první vybaví pod pojmem chudoba?

.....
.....

2) „V naší společnosti jsou lidé, kteří patří spíše k bohatým, a lidé, kteří patří spíše chudým...“. Kam byste se Vy osobně zařadil/a?

1
chudý

2
ani chudý, ani bohatý

3
bohatý

3) Co by Vám muselo nejvíce scházet, abyste se cítil/a chudý/á? (max. 3 odpovědi)

- a) počítač
- b) mobilní telefon
- c) osobní automobil
- d) moderní oblečení
- e) nedostatek financí na své záliby
- f) nedostatek financí na dovolenou
- g) vzdělání
- h) rodina
- ch) láska

i) jiné:

.....
.....

4) Jaká skupina lidí je, podle Vás, nejvíce ohrožena chudobou? (max. 3 odpovědi)

- a) děti
- b) ženy
- c) muži
- d) staří lidé
- e) osoby s handicapem
- f) Romové
- g) cizinci
- h) bezdomovci
- ch) jiná odpověď:

.....
.....

5) Uveďte hlavní důvody, proč se domníváte, že skupiny lidí, které jste zvolil/a v otázce č. 4 jsou, podle Vás, nejvíce ohroženy chudobou.

.....
.....

6) Znáte nějaké způsoby finanční pomoci lidem, kteří jsou, podle Vás, chudí?

ANO

NE

Pokud jste odpověděl/a ano, jaké?

.....
.....

7) Znáte nějaké organizace, které se situací „chudých lidí“ zabývají?

ANO

NE

Pokud jste odpověděl/a ano, jaké?

.....
.....

8) Domníváte se, že jsou v České republice dostatečně vynakládány prostředky na řešení chudoby?

ANO

NE

9) Do jaké míry Vás zajímá situace „chudých“ lidí u nás i ve světě?

1 2 3 4 5

(1 - nejméně, 5 – nejvíce)

10) Odkud získáváte nejvíce informací o chudobě? (max. 3 odpovědi)

- a) škola
- b) televize
- c) internet
- d) časopisy
- e) odborná literatura
- f) osobní zkušenost
- g) jiné:

.....
.....

Pohlaví: ŽENA MUŽ

Studuji: GYMNÁZIUM SOU SŠ VŠ

Děkuji Vám za spolupráci 😊.

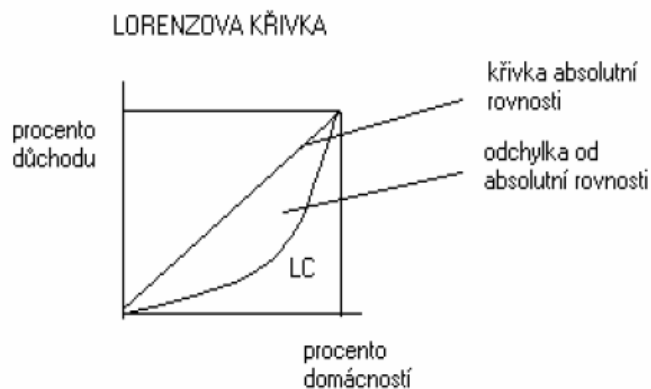
Příloha 2

Tabulka: Vývoj hodinových sazeb minimální mzdy

Období	hodinová sazba	Změna
od 1.1.1998	14.80 Kč	-
od 1.1.1999	18.00 Kč	+ 22,6 %
od 1.7.1999	20.00 Kč	+ 10.8 %
od 1.1.2000	22.30 Kč	+ 11.1 %
od 1.7.2000	25.00 Kč	+ 12.5 %
od 1.1.2001	30.00 Kč	+ 11.1 %
od 1.1.2002	33.90 Kč	+ 14.0 %
od 1.1.2003	36.90 Kč	+ 8.8 %
od 1.1.2004	39.60 Kč	+ 8.1 %
od 1.1.2005	42.50 Kč	+ 7.2 %
od 1.1.2006	44.70 Kč	+ 5.4 %
od 1.7.2006	48.10 Kč	+ 5.1 %
od 1.1.2007	48.10 Kč	+ 0.57 %

Tabulka dokumentuje změny výše vyjádřené pro 40 hodinovou pracovní dobu. Minimální mzda se v posledních pěti letech zvýšila o 40 %, přitom inflace byla relativně nízká. Můžeme tedy říci, že Čech pobírající minimální mzdu v roce 2007 je na tom reálně lépe než občan pracující za minimální mzdu v roce 2002. Statistiky uvádějí, že více jak dvě třetiny lidí pobírajících minimální mzdu jsou ženy. Důvodem je jejich vyšší ochota pracovat za nižší mzdu a na druhou stranu i nechť být odkázán na podporu v nezaměstnanosti a následné sociální dávky. (17)

Příloha 3

GINIHO KOEFICIENT je jeden z nejvíce užívaných nástrojů měření příjmové nerovnosti (rozdělení důchodů a bohatství ve společnosti). Je odvozen z **Lorenzovy křivky**, kdy na horizontální ose máme kumulativně procento obyvatel, na vertikální kumulativně procento důchodu. Pokud by ve společnosti panovala absolutní rovnost rozdělení důchodu, pak by Lorenzova křivka měla tvar úhlopříčky (situace, kdy všechny domácnosti dostávají stejný důchod). Byla-li by ve společnosti absolutní nerovnost, měla by pravoúhlý tvar (situace, kdy jedna domácnost dostává všechnen důchod). Skutečný tvar Lorenzovy křivky vychází ze statistik.

Giniho koeficient je roven dvojnásobku odchylky od rovnosti. Giniho koeficient poměruje *rozdíl* mezi plochou pod ideální Lorenzovou křivkou a plochou pod skutečnou L. K. s plochou pod ideální křivkou. Giniho koeficient nabývá hodnot od 0 do 1. Čím více se hodnota blíží k 0, tím je rozdělení rovnější a naopak (blíží-li se k 1, tak se rozdělení bohatství a důchodů blíží k absolutní nerovnosti). Giniho koeficient sděluje, kolik procent mezd je třeba vyplatit navíc, aby bylo dosaženo dané diferenciaci. **(25)**

Příloha 4

Aktivní politika zaměstnanosti (APZ)

Základem pro realizaci aktivní politiky zaměstnanosti (APZ) na jednotlivých úřadech práce jsou „Programy realizace APZ“. Programy byly zpracovány na základě analýzy trhu práce v jednotlivých okresech a naplňování cílů APZ stanovených Správou služeb zaměstnanosti pro příslušný rok.

- nástroje APZ:

Z celkového rozpočtu na realizaci APZ vynaloží ÚP:

- ✓ 20 % na rekvalifikace, poradenské činnosti a pracovní rehabilitaci,
 - ✓ 35 % na zřízení a vyhrazení společensky účelných pracovních míst,
 - ✓ 25 % na vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací,
 - ✓ 10 % na vytvoření a provoz chráněných pracovních míst a chráněných pracovních dílen,
 - ✓ 10% – ostatní;
- posílení aktivní spolupráce se zaměstnavateli pro vzájemnou informovanost o možnostech řešení nezaměstnanosti v regionu,
 - v oblasti zaměstnávání osob se zdravotním postižením preferování podpory vytváření chráněných pracovních míst zejména na volném trhu práce,
 - využití prostředků Evropského sociálního fondu, tj. Operačního programu Rozvoje lidských zdrojů, zejména na základě realizace národních programů, nadregionálních a regionálních grantových schémat,
 - řešení konkrétní problematiky v oblasti zaměstnanosti v regionech a na konkrétní skupin osob ohrožených na trhu práce prostřednictvím vytváření regionálních cílených programů k řešení zaměstnanosti obecního, okresního a krajského charakteru (§ 120 zákona o zaměstnanosti).

Výše uvedená zaměření byla stanovena v návaznosti na konkrétní naplňování cílů evropské strategie zaměstnanosti. Úřady práce při realizaci APZ vycházely zejména ze specifik vyplývajících z regionálního trhu práce, struktury uchazečů o zaměstnání

v evidenci úřadu práce a z objemu přidělených finančních prostředků v rámci schváleného státního rozpočtu. **(2)**

Příloha 5

Tab. Indexy hodnot ve věkových skupinách – 2002				
	Věkové skupiny			
	15 – 18	19 – 23	24 – 30	Celkem
Zdraví	4,76	4,87	4,88	4,85
Láska	4,64	4,68	4,66	4,66
Mír, život bez válek	4,55	4,64	4,65	4,63
Životní partner	4,39	4,65	4,61	4,59
Svoboda	4,58	4,56	4,50	4,53
Přátelství	4,55	4,58	4,45	4,51
Rodina a děti	4,16	4,48	4,54	4,45
Zdravé životní prostředí	4,24	4,43	4,44	4,40
Demokracie	4,42	4,37	4,27	4,32
Pravda, poznání	3,97	4,20	4,19	4,15
Zajímavá práce	4,01	4,06	4,00	4,02
Rozvoj vlastní osobnosti	3,99	3,98	4,05	4,02
Plat, další příjmy	3,93	3,98	3,86	3,91
Úspěšnost v zaměstnání	3,90	3,88	3,88	3,88
Vzdělání	3,97	3,77	3,90	3,87
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,84	3,86	3,71	3,78
Být užitečný druhým lidem	3,51	3,79	3,78	3,74
Majetek	3,55	3,58	3,33	3,44
Soukromé podnikání	3,10	2,55	2,80	2,77
Společenská prestiž	2,76	2,70	2,72	2,72
Veřejně prospěšná činnost	2,39	2,41	2,54	2,47
Bůh	1,96	2,39	2,35	2,30
Politická angažovanost	1,60	1,54	1,60	1,58

Sak a Saková ve své publikaci prezentují výsledky empirických výzkumů. V nich byli mladí lidé rozděleni do tří věkových skupin. Metodika pracovala s množinou hodnot, k jejichž významu se respondent vyjadřoval pomocí pětistupňové škály. Z četností byly pro každou hodnotu spočítány indexy jako vážené aritmetické průměry a na základě velikosti těchto indexů byla sestavena tabulka. (11)

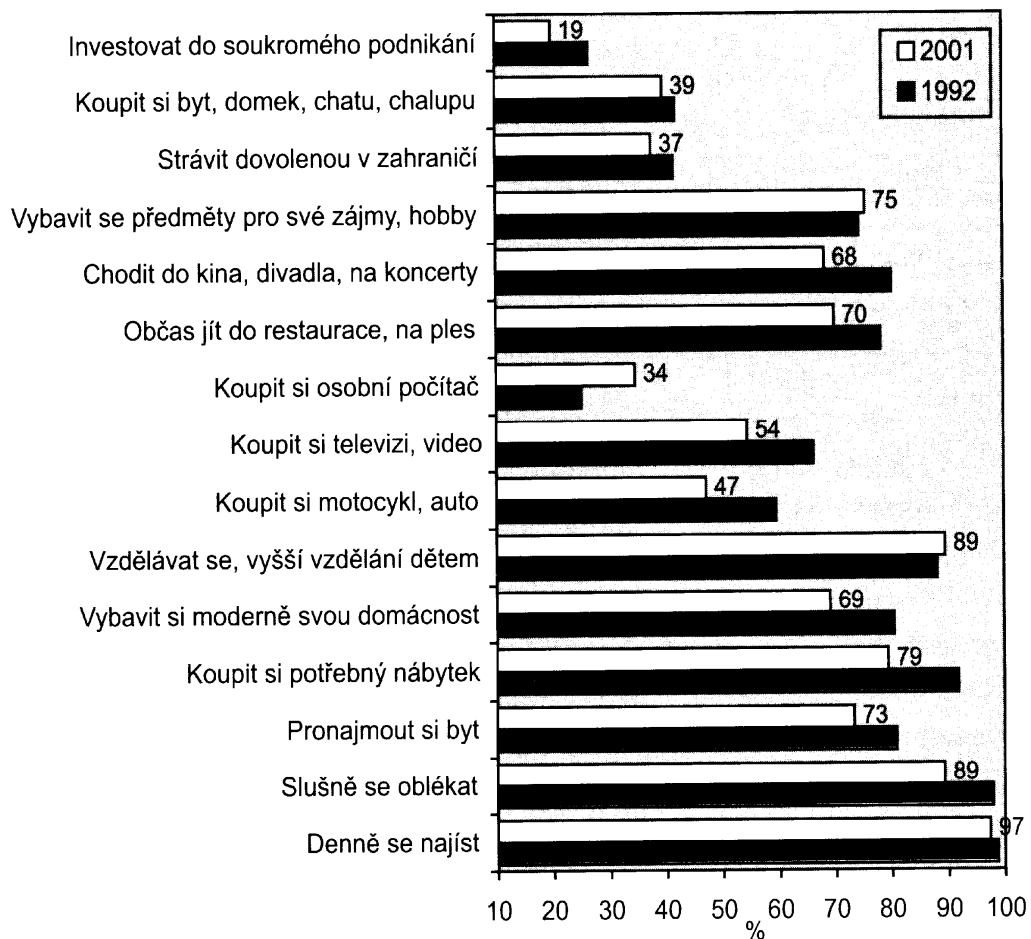
Tab. Indexy hodnot v závislosti na pohlaví - 2002 věková skupina 15 - 30 let			
	Muž	Žena	Celkem
Zdraví	4,79	4,91	4,85
Láska	4,55	4,77	4,66
Mír, život bez válek	4,52	4,74	4,63
Životní partner	4,47	4,70	4,59
Svoboda	4,51	4,55	4,53
Přátelství	4,46	4,55	4,51
Rodina a děti	4,26	4,64	4,45
Zdravé životní prostředí	4,37	4,44	4,41
Demokracie	4,34	4,30	4,32
Pravda, poznání	4,06	4,24	4,15
Zajímavá práce	4,05	4,00	4,02
Rozvoj vlastní osobnosti	4,04	3,99	4,01
Plat, další příjmy	4,00	3,83	3,91
Úspěšnost v zaměstnání	3,95	3,82	3,89
Vzdělání	3,83	3,91	3,87
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,91	3,65	3,78
Být užitečný druhým lidem	3,54	3,93	3,74
Majetek	3,56	3,33	3,45
Soukromé podnikání	3,18	2,39	2,77
Společenská prestiž	2,82	2,63	2,72
Veřejně prospěšná činnost	2,51	2,44	2,47
Bůh	2,10	2,50	2,30
Politická angažovanost	1,62	1,53	1,57

Příloha 7

Tab. Indexy hodnot v závislosti na vzdělání – 2002					
věková skupina 15 – 30 let					
	ZŠ	Vyučen	SŠ	VŠ	Celkem
Zdraví	4,73	4,88	4,90	4,89	4,85
Láska	4,58	4,64	4,71	4,72	4,66
Mír, život bez válek	4,53	4,67	4,63	4,72	4,63
Životní partner	4,46	4,54	4,68	4,62	4,59
Svoboda	4,45	4,41	4,58	4,70	4,53
Přátelství	4,46	4,39	4,58	4,57	4,51
Rodina a děti	4,32	4,43	4,57	4,43	4,45
Zdravé životní prostředí	4,24	4,44	4,43	4,53	4,40
Demokracie	4,26	4,15	4,37	4,54	4,32
Pravda, poznání	4,00	3,97	4,25	4,41	4,15
Zajímavá práce	4,01	3,89	4,07	4,11	4,02
Rozvoj vlastní osobnosti	3,88	3,73	4,13	4,32	4,02
Plat, další příjmy	3,92	4,16	3,79	3,80	3,91
Úspěšnost v zaměstnání	3,84	3,82	3,88	4,04	3,88
Vzdělání	3,75	3,45	4,02	4,30	3,87
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,83	3,78	3,84	3,61	3,78
Být užitečný druhým lidem	3,55	3,59	3,85	3,96	3,74
Majetek	3,66	3,71	3,23	3,23	3,44
Soukromé podnikání	2,83	2,93	2,55	2,92	2,77
Společenská prestiž	2,68	2,56	2,66	3,08	2,72
Veřejně prospěšná činnost	2,35	2,21	2,58	2,76	2,47
Bůh	2,15	2,19	2,47	2,30	2,30
Politická angažovanost	1,49	1,39	1,64	1,82	1,58

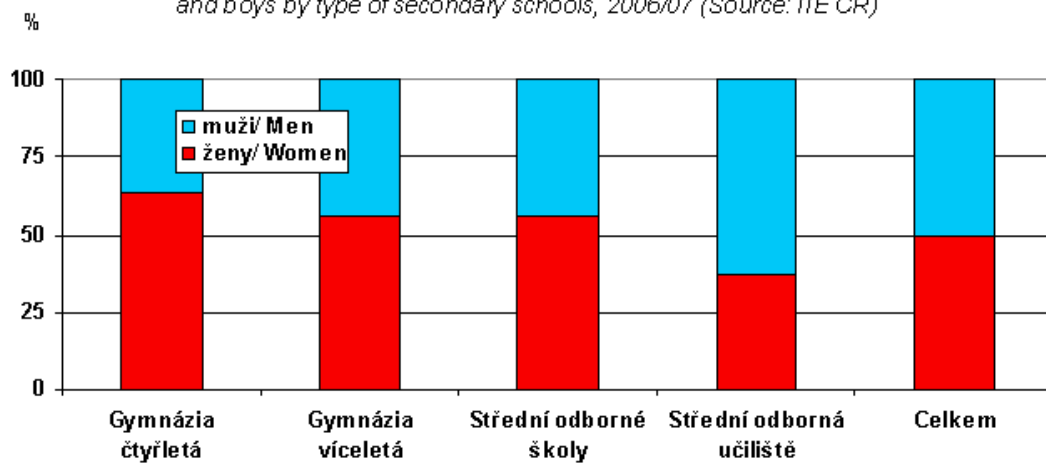
Příloha 8

Co musí být člověku dostupné, aby se necítil chudý, 1992, 2001, (spíše ano + rozhodně ano), věková skupina 15 - 30 let

Příloha 9

Chlapci a dívky na jednotlivých typech středních škol, 2006/07 (Zdroj: ÚIV ČR)/ Girls and boys by type of secondary schools, 2006/07 (Source: IIE CR)

	ženy/ Women	muži/ Men
Gymnázia čtyřletá	63,8	36,2
Gymnázia víceletá	55,8	44,2
Střední odborné školy	56,0	44,0
Střední odborná učiliště	36,8	63,2
Celkem	49,8	50,2

Příloha 10

Tabulka 3. Možné příčiny nouze v naší společnosti. ČR 1991 a 1995
(v procentech)

Otázka	
1991: Proč jsou u nás lidé, kteří žijí v nouzi? Zde jsou čtyři možné důvody. Který z nich považujete za nejdůležitější?	Podíl respondentů
Protože mají smůlu	12
Z lenosti a nedostatku pevné vůle	54
Protože je v naší společnosti bezprávi	17
Je to neoddělitelná součást pokroku	22
1995: Lidé jsou dnes chudými proto, že:	Souhlasná odpověď
Mají smůlu nebo je to jejich osud	29
Jsou leniví nebo mají nedostatek vůle	35
Ve společnosti existuje sociální nespravedlnost	62
Je to nezbytná daň pokroku	30
Pramen:	Datový soubor European Values Study, ČR 1991 Datový soubor Chudoba v očích české veřejnosti, Mareš a Rabušic , 1995 (reprezentativní soubor pro dospělé populaci ČR, sběr dat provedl IVVM)

Příloha 11

Tabulka 10. Pocity respondentů ve vztahu k systému sociálního zabezpečení

Pocity ze systému:	%*
je potřebný	71
je nepotřebný	7
je v mém zájmu	37
není v mém zájmu	30
pocity – kladné	16
pocity – záporné	48
je spravedlivý	9
je nespravedlivý	59
je dobře spravovaný	8
je špatně spravovaný	61
dává vysoké dávky	6
dává nízké dávky	52
je jednoduchý	6
je složitý	69
je levný	3
je nákladný	66
jsem s ním spokojen	10
jsem nespokojen	60

*) V každé bipolární kategorii tvoří dopočet do 100 % odpovědi umístěné na střed škály

Pramen: Sirovátka a Rabušic 1998